DZINTARS ANSONS

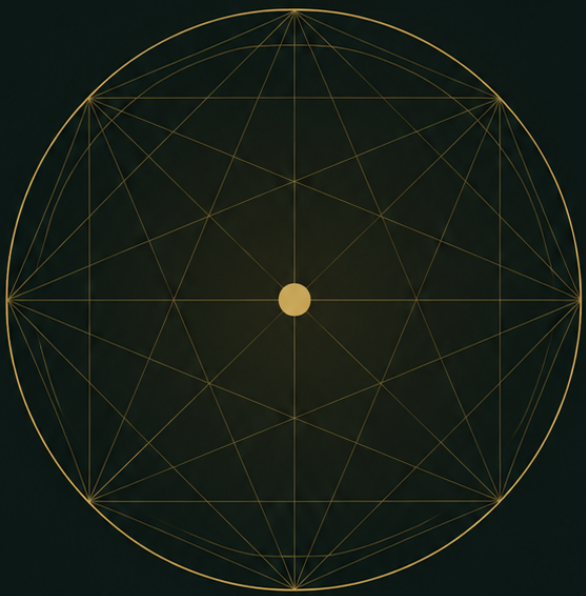

Finansiālās Nirvānas evaņģēlijs

TIRGUS · CILVĒKS · BRĪVĪBA

FINANSIĀLĀS NIRVĀNAS EVAŅĢĒLIJS

Dzintars Ansons

Saturs

PRIEKŠVĀRDS — TIRGUS NEKO NESOLA 4

1. NODAĻA — KAS PATIESĪBĀ IR FINANŠU TIRGUS? 8

2. NODAĻA — TIRGUS KĀ SPOGULIS 16

3. NODAĻA — VIENA STĪGA, VISS INSTRUMENTS 22

4. NODAĻA — RATA CENTRĀ: TRĪS SPĒKI 32

5. NODAĻA — SEŠAS PASAULES VIENĀ CILVĒKĀ 37

6. NODAĻA — KARMAS APLIS: SĒKLA UN RAŽA 44

7. NODAĻA — RATS, KURU GRIEŽAM PAŠI 51

8. NODAĻA — RISKS: ROBEŽA STARP APZINĀŠANOS UN IZNĪCĪBU 57

9. NODAĻA — PIECI SOĻI ĀRPUS RATA 67

10. NODAĻA — FINANSIĀLĀ NIRVĀNA 76

NOSLĒGUMS — BRĪVA CILVĒKA EVAŅĢĒLIJS 81

PĒCVĀRDS — CEĻŠ TURPINĀS 82

MANI ZELTA GRĀLA MEKLĒJUMI 83

PRIEKŠVĀRDS — TIRGUS NEKO NESOLA

Tirgus neko nesola. Tas neapsola peļņu, neattaisno mūsu cerības un nepaskaidro, kāpēc esam zaudējuši. Tas vienkārši pastāv — nepārtrauktā kustībā, kurā savijas ekonomika, cilvēku lēmumi, bailes, cerības un neskaitāmas savstarpējas sakarības.

Cilvēks, pirmo reizi nonākot finanšu tirgū, parasti ierauga cenu grafikus. Viņš vēro, kā cenas kāpj un krīt, cenšas paredzēt nākamo kustību un atrast īsto brīdi pirkšanai vai pārdošanai. Taču ar laiku rodas jautājums, kas ir daudz svarīgāks par nākamā darījuma rezultātu: vai es patiešām saprotu to, ko redzu?

Jo vairāk iedziļināmies tirgū, jo skaidrāk apzināmies, ka neviena cenu kustība nepastāv pilnīgā izolācijā. Aiz katra grafika ir plašāka sistēma, bet aiz katra mūsu pieņemtā lēmuma — pašu domāšana.

Tieši šeit sākas mūsu ceļš. Nevis ar solījumu kļūt bagātam, bet ar vēlmi saprast — tirgu, tā likumsakarības un pašiem sevi.

Finanšu tirgus nav nejaušu skaitļu virkne ekrānā. Tas ir sarežģīts savstarpējo attiecību tīkls, kurā nepārtraukti mijiedarbojas cilvēki, uzņēmumi, bankas, valstis un ekonomiskie procesi. Vienas valūtas vērtības pārmaiņas var atspoguļoties daudzos citos instrumentos. Procentu likmju lēmums var mainīt kapitāla plūsmas. Tirgus dalībnieku gaidas var ietekmēt cenas vēl pirms gaidītais notikums ir pienācis.

Taču šīs sakarības nav nemainīgi likumi, kas ļautu droši paredzēt nākotni. Tirgus apstākļi mainās, dalībnieki pielāgojas, un šķietami pazīstamas situācijas var beigties atšķirīgi.

Tāpēc tirgus izpratne sākas nevis ar pārliecību, ka mēs zinām, kas notiks, bet ar spēju saprast, kas notiek, kādi spēki to ietekmē un kādi iznākumi ir iespējami.

Tomēr zināšanas par tirgu ir tikai viena daļa no šī ceļa.

Otra daļa sākas mūsos pašos.

Kāpēc mēs tik bieži atkārtojam vienas un tās pašas kļūdas? Kāpēc pēc veiksmīga darījuma reizēm rodas pārliecība par savu nekļūdīgumu, bet pēc zaudējuma — vēlme nekavējoties atgūt zaudēto? Kāpēc cilvēks, pat zinot riska pārvaldības principus, dažkārt apzināti tos pārkāpj?

Šie jautājumi mūs aizved pie senas filozofiskas atziņas — Sansāras rata.

Budisma filozofijā Sansāra simbolizē nebeidzamu dzimšanas, nāves un atdzimšanas ciklu, kuru uztur neziņa un pieķeršanās. Šajā grāmatā Sansāras rats kļūst par metaforu cilvēka atkārtotajai rīcībai finanšu tirgū.

Cerība, eiforija, alkatība, bailes, zaudējums, vilšanās un atkal jauna cerība. Šis aplis var turpināties gadiem, ja cilvēks nespēj ieraudzīt, kas viņu tajā notur.

Taču pats tirgus nav Sansāras rats. Tirgus turpina savu kustību neatkarīgi no mūsu vēlmēm. Rats griežas mūsu domāšanā — ieradumos, pieķeršanās rezultātam un nespējā mācīties no savas pieredzes.

Un tieši tāpēc no šī apļa ir iespējams izkāpt.

Nevis iemācoties nekad nezaudēt, bet saprotot, ka zaudējums ir viens no iespējamiem iznākumiem. Nevis atsakoties no vēlmes nopelnīt, bet iemācoties nošķirt pamatotu lēmumu no nepamatotas cerības. Nevis cenšoties pakļaut tirgu savai gribai, bet attīstot spēju rīkoties apzināti arī nenoteiktības apstākļos.

Šajā grāmatā mēs dosimies cauri četriem savstarpēji saistītiem posmiem. Vispirms iepazīsim tirgus darbības principus un savstarpējās sakarības. Pēc tam pievērsīsimies cilvēka domāšanai un emocijām. Tālāk izpratīsim varbūtību, risku un disciplīnas nozīmi. Visbeidzot atgriezīsimies pie jautājuma, ar kuru sākām — kāda ir mūsu attieksme pret naudu un ko patiesībā nozīmē finansiālā brīvība?

Šeit piedāvātie piemēri nav universāla tirdzniecības stratēģija vai solījums nopelnīt. Tie ir instrumenti domāšanai, novērošanai un izpratnes veidošanai.

Finansiālā Nirvāna nav stāvoklis, kurā cilvēks vienmēr uzvar. Tā ir spēja saglabāt skaidru prātu arī tad, kad iznākums neatbilst cerētajam.

Tā ir brīvība no nepieciešamības vienmēr būt pareizam. Brīvība pieņemt nenoteiktību, neļaut emocijām noteikt katru lēmumu un izmantot naudu kā instrumentu dzīvei, nevis padarīt dzīvi par instrumentu naudas iegūšanai.

Šī grāmata nav domāta tikai pieredzējušiem tirgotājiem. Tā ir arī cilvēkam, kurš vēl tikai sāk interesēties par finanšu pasauli un vēlas saprast, kā tā darbojas.

Jo patiesa izpratne sākas nevis brīdī, kad mums šķiet, ka zinām visas atbildes, bet tad, kad iemācāmies uzdot pareizos jautājumus.

Un viens no tiem ir pavisam vienkāršs:

Vai es redzu tikai cenu — vai arī sāku saprast tirgu?

1. NODAĻA — KAS PATIESĪBĀ IR FINANŠU TIRGUS?

Katru dienu pasaules finanšu tirgos mainās miljoniem cenu. Valūtas kļūst dārgākas vai lētākas, akciju vērtība pieaug un samazinās, zelta cena svārstās, bet biržu indeksi nepārtraukti atspoguļo pārmaiņas ekonomikā.

Mēs redzam skaitļus, grafikus un kustību. Taču aiz šiem skaitļiem slēpjas kaut kas daudz plašāks.

Kas patiesībā ir tirgus? Kas liek tam pastāvēt? Un kas notiek tajā brīdī, kad ekrānā mainās cena?

Lai atbildētu uz šiem jautājumiem, vispirms jāatsakās no priekšstata, ka finanšu tirgus ir tikai vieta, kur cilvēki cenšas nopelnīt uz cenu svārstībām.

Tirgus pastāvēja ilgi pirms mūsdienu datoriem, tirdzniecības platformām un cenu grafikiem. Tā pamatā vienmēr ir bijusi viena vienkārša nepieciešamība — apmainīties ar vērtībām.

Tirgus ir satikšanās vieta

Iedomājies divus cilvēkus. Vienam pieder kaut kas, ko viņš vēlas pārdot. Otrs vēlas to iegādāties.

Viens piedāvā, otrs izvērtē. Viņi vienojas par cenu, un notiek darījums.

Šajā vienkāršajā darbībā slēpjas tirgus pamats.

Mūsdienu finanšu tirgos šis pats princips darbojas daudz sarežģītākā mērogā. Cilvēku vietā bieži darbojas bankas,

uzņēmumi, ieguldījumu fondi un automatizētas sistēmas. Darījumi notiek elektroniski, dažkārt sekundes niecīgā daļā.

Taču būtība nav mainījusies.

Tirgus pastāv tāpēc, ka dažādiem cilvēkiem un organizācijām ir atšķirīgas vajadzības, intereses un priekšstati par vērtību.

Kāds vēlas iegādāties. Kāds cits vēlas pārdot. Viens meklē ilgtermiņa ieguldījumu, otrs vēlas samazināt risku, bet trešais cer nopelnīt no cenu izmaiņām.

Tieši šo atšķirīgo lēmumu mijiedarbībā veidojas tirgus.

Ko cilvēki patiesībā tirgo?

Kad dzirdam vārdu tirgus, parasti iedomājamies preces. Taču finanšu pasaulē tiek tirgotas ne tikai fiziskas lietas.

Tiek pirktas un pārdotas valūtas, uzņēmumu akcijas, obligācijas, dažādi līgumi un citi finanšu instrumenti.

Katram no tiem ir sava nozīme.

Valūtu tirgus ļauj apmainīt vienas valsts valūtu pret citas valsts valūtu. Tas ir nepieciešams starptautiskajai tirdzniecībai, ieguldījumiem un finanšu norēķiniem.

Akciju tirgū tiek tirgotas uzņēmumu īpašumtiesību daļas. Iegādājoties akciju, cilvēks iegūst nelielu daļu no konkrētā uzņēmuma.

Obligāciju tirgū tiek tirgoti parāda vērtspapīri. Tie ļauj valstīm un uzņēmumiem aizņemties naudu no ieguldītājiem.

Izejvielu tirgos tiek tirgoti tādi resursi kā zelts, nafta un lauksaimniecības produkti, tostarp līgumi par to piegādi nākotnē.

Savukārt tirgus indeksi palīdz novērot noteiktas instrumentu grupas kopējo vērtības attīstību. Pats indekss ir aprēķināts rādītājs, bet ieguldītāji var tirgot fondus un citus instrumentus, kas piesaistīti tā vērtībai.

Šie tirgi nav identiski. Tajos darbojas atšķirīgi noteikumi, dalībnieki un riski.

Tomēr tiem visiem ir kopīgs pamats — darījumi, kuros satiekas piedāvājums, pieprasījums un cilvēku pieņemtie lēmumi.

Kas atrodas aiz cenu grafika?

Iedomāsimies Latvijas uzņēmumu, kas vēlas iegādāties ražošanas iekārtas no Amerikas Savienotajām Valstīm.

Par iekārtām jāsamaksā ASV dolāros, bet uzņēmuma ieņēmumi ir eiro.

Lai norēķinātos ar piegādātāju, uzņēmumam nepieciešams samainīt eiro pret dolāriem.

Šis uzņēmums nepiedalās valūtu tirgū, lai spekulētu ar cenu. Tas vēlas iegādāties iekārtas savai ražošanai.

Tagad iedomāsimies ieguldījumu fondu, kas vēlas iegādāties ASV uzņēmumu akcijas. Arī tam var būt nepieciešami dolāri, taču pavisam cita iemesla dēļ.

Savukārt trešais tirgus dalībnieks, kuram jau pieder dolāri, vēlas tos apmainīt pret eiro, jo plāno veikt ieguldījumus Eiropā.

Visi trīs piedalās vienā valūtu tirgū, bet viņu mērķi ir atšķirīgi.

Un tieši šeit parādās pirmā būtiskā likumsakarība:

Vienai un tai pašai tirgus kustībai var būt saistība ar ļoti dažādiem lēmumiem un vajadzībām.

Cenu grafikā mēs redzam kustības rezultātu, nevis visu procesu, kas pie tā novedis.

Vai tirgum ir kāds vadītājs?

Finanšu tirgu dažkārt uztveram tā, it kā aiz tā atrastos kāds, kurš nosaka, kurp cenai jādodas.

Taču finanšu tirgus nav viena organizācija ar vienu mērķi.

Daļa darījumu notiek organizētās biržās, kur pirkšanas un pārdošanas rīkojumi tiek savietoti pēc noteiktiem principiem. Citi tirgi, piemēram, liela daļa starptautiskā valūtu tirgus, darbojas decentralizētos darījumu tīklos.

Tirgus dalībniekiem var būt ļoti atšķirīgi resursi, informācija un ietekme. Lielas bankas, fondi un institucionālie ieguldītāji atsevišķās situācijās spēj būtiski ietekmēt cenas.

Arī centrālo banku lēmumi var mainīt tirgus dalībnieku gaidas un finanšu apstākļus.

Tomēr tas nenozīmē, ka kāds pastāvīgi un precīzi kontrolē visu tirgus kustību.

Tirgus ir daudzu savstarpēji saistītu darbību rezultāts.

Un, tā kā šo darbību iemesli un apstākļi mainās, arī tirgus nekad nav pilnīgi nemainīgs.

Kā rodas cena?

Katram noslēgtam darījumam ir divas puses — pircējs un pārdevējs.

Taču viņu vēlmes attiecībā uz cenu ne vienmēr sakrīt.

Viens ir gatavs pirkt tikai lētāk. Otrs ir gatavs pārdot tikai dārgāk. Kad abas puses vienojas par cenu, darījums var notikt.

Ja pircēji kļūst gatavi maksāt arvien augstākas cenas un izmanto pieejamos pārdošanas piedāvājumus, tirgus cena var pieaugt.

Ja pārdevēji pieņem arvien zemākus pirkšanas piedāvājumus, cena var samazināties.

Tomēr cenu izmaiņas ietekmē arī tirgus likviditāte — tas, cik lielā apjomā un par kādām cenām konkrētajā brīdī iespējams veikt darījumus.

Tāpēc nevar vienkārši apgalvot, ka cena vienmēr kāpj tāpēc, ka pircēju skaits pārsniedz pārdevēju skaitu. Katrā izpildītā darījumā piedalās abas puses.

Svarīgi ir tas, par kādu cenu un ar kādu steidzamību dalībnieki ir gatavi pirkt vai pārdot.

Pie šīs tēmas atgriezīsimies nākamajā nodaļā, kur izpētīsim cenu kustības cēloņus daudz dziļāk.

Kāpēc cilvēki vienu un to pašu tirgu redz atšķirīgi?

Viens cilvēks, raugoties uz akciju cenas kritumu, ierauga iespēju iegādāties uzņēmuma daļu lētāk.

Otrs tajā pašā kritumā saskata risku zaudēt vēl vairāk un nolemj pārdot.

Trešais neko nedara, jo viņa ieguldījumu plāns paredz ilgtermiņa turēšanu.

Visi trīs vēro vienu un to pašu cenu, taču nonāk pie atšķirīgiem lēmumiem.

Kāpēc?

Tāpēc, ka cilvēkiem atšķiras zināšanas, pieredze, finanšu iespējas, ieguldījumu termiņi un pieļaujamais risks.

Viens domā par nākamajām piecām minūtēm, otrs — par pieciem gadiem.

Tas, kas vienam ir iespēja, otram var būt apdraudējums.

Šis piemērs atklāj vēl vienu būtisku patiesību: tirgū nepastāv tikai viena visu dalībnieku interese.

Un tieši tāpēc tirgus ir nepārtrauktā kustībā.

Redzēt vairāk nekā cenu

Kad pirmo reizi atveram cenu grafiku, mūsu uzmanību parasti piesaista kustības virziens.

Cena kāpj — varbūt jāpērk?

Cena krīt — varbūt jāpārdod?

Taču ar šādiem jautājumiem nepietiek.

Lai sāktu saprast tirgu, mums jāiemācās jautāt citādi.

Kas tiek tirgots? Kāpēc cilvēkiem šis instruments ir nepieciešams? Kas piedalās šajā tirgū? Kādi apstākļi var mainīt dalībnieku lēmumus? Un kā šis instruments ir saistīts ar pārējo finanšu pasauli?

Šie jautājumi negarantē pareizu nākotnes prognozi.

Taču tie maina veidu, kā mēs raugāmies uz tirgu.

Mēs vairs neredzam tikai līniju ekrānā. Mēs sākam ieraudzīt cilvēku lēmumu, ekonomisko vajadzību un savstarpējo attiecību sistēmu.

Cena ir redzamais rezultāts. Tirgus izpratne sākas ar vēlmi saprast procesus, kas aiz tās stāv.

Mini-prakse — Kas slēpjas aiz cenas?

Izvēlies vienu finanšu instrumentu, piemēram, EUR/USD valūtu pāri, zeltu vai kāda uzņēmuma akciju.

Nav nepieciešams veikt reālu darījumu. Pietiek ar cenu grafiku vai publiski pieejamu informāciju par instrumentu.

Mēģini atbildēt uz pieciem jautājumiem:

1. Kas tieši tiek pirkts vai pārdots?

2. Kuri tirgus dalībnieki varētu būt ieinteresēti šajā instrumentā?

3. Kādi varētu būt trīs atšķirīgi iemesli tā iegādei?

4. Kāpēc kāds cits tajā pašā brīdī varētu vēlēties šo instrumentu pārdot?

5. Vai tikai pēc cenu grafika iespējams droši noteikt, kāpēc cena ir mainījusies?

Nesteidzies meklēt vienu pareizo atbildi. Centies ieraudzīt dažādās iespējas.

Šī vingrinājuma mērķis nav paredzēt nākamo cenu kustību. Tā mērķis ir sākt domāt par tirgu kā par sistēmu.

Nodaļas atziņa

Finanšu tirgus nav tikai vieta, kur iespējams nopelnīt vai zaudēt naudu. Tā ir sistēma, kurā cilvēki un organizācijas apmainās ar finanšu instrumentiem, piesaista kapitālu, pārvalda riskus un īsteno savus ekonomiskos mērķus.

Cenu grafiks parāda tikai nelielu šīs sistēmas daļu.

Lai ieraudzītu vairāk, mums jāsaprot ne vien tas, ka cena mainās, bet arī tas, kāpēc tā var mainīties.

Un tas ir mūsu nākamais solis.

2. NODAĻA — TIRGUS KĀ SPOGULIS

Cenu kustības cēloņi sākas ar cilvēku un organizāciju vajadzībām, taču līdz darījumam šīs vajadzības nonāk caur lēmumiem. Kādam nepieciešama valūta norēķiniem, cits pārkārto ieguldījumus, vēl cits cenšas pasargāties no iespējamām pārmaiņām. Viņi var saņemt vienu ziņu un rīkoties atšķirīgi. Viens to jau bija gaidījis, otram tā ir pārsteigums, trešajam šajā dienā jānokārto maksājums neatkarīgi no ziņām.

Tāpēc ar notikuma nosaukumu vien nepietiek, lai izskaidrotu kustību. Svarīgi ir arī tas, ko dalībnieki gaidīja un kā mainās viņu gatavība slēgt darījumus. Ja iepriekš pieejamie pārdošanas piedāvājumi tiek izpildīti vai atsaukti, nākamais darījums var notikt augstāk. Ja dalībnieki steidzas pārdot un pieņem zemākus pirkšanas piedāvājumus, cena var krist. Tur, kur pieejamo piedāvājumu ir maz, tāds pats steidzamas rīcības apjoms var cenu mainīt vairāk. Tā savijas vajadzība, gaidas un konkrētajā brīdī pieejamās darījumu iespējas.

Arī nogaidīšana ir daļa no šīs ainas. Dalībnieks var atsaukt piedāvājumu, mainīt cenu vai izlemt pagaidīt. Grafikā redzam notikušā pēdas, taču neredzam visus apsvērumus, no kuriem tās radušās. Vienam un tam pašam kāpumam iespējami dažādi skaidrojumi; pēc tā formas vien nevaram droši izvēlēties īsto.

Šeit tirgus izpratne sastopas ar mūsu pašu uztveri. Dalībnieku gaidas var pārtapt rīkojumos un ietekmēt cenas. Savukārt mans personiskais pārdzīvojums vēl neko nepierāda par visas

kustības cēloni. Šo atšķirību ir viegli pazaudēt: cilvēks ierauga līniju un tās vietā sāk lasīt savu stāstu.

Tirgus sākumā man šķita kā vieta, kur ātri var nopelnīt. Es skatījos uz to kā uz zelta avotu, kas gaida tikai mani.

Taču drīz vien atklājās patiesība: tirgus nav zelts, bet spogulis. Tas atspoguļoja mani pašu — nepacietību, alkatību, bailes un dusmas.

Vēlāk šie meklējumi ieguva dažādas formas: tirdzniecības idejas, indikatori, sistēmas un automatizēti palīgi. Man ir svarīgi šo ceļu neatstāstīt tikai kā kļūdu virkni. Tajā bija arī paveikts darbs un sasniegumi. Ja no stāsta izņemtu panākumus, pazustu daļa no tā, ko patiesībā mēģinu saprast.

Sastapšanās ar sevi nav vajadzīga tikai tad, kad nekas neizdodas. Arī izdošanās atstāj jautājumus. Ko tā apstiprina? Ko es tai pats pievienoju? Viena lieta ir atzīt paveikto, cita — prasīt, lai šis rezultāts apliecina visu manu turpmāko pārliecību.

Tādēļ sākotnējo cerību uz ātru peļņu un vēlākos praktiskos meklējumus nevar salikt vienā nekustīgā attēlā. Starp tiem ir darbs. Cilvēks var uzzināt vairāk, kļūt prasmīgāks un sasniegt konkrētu mērķi, tomēr arī tad turpināt cerēt uz atbildi, kura atceltu visas šaubas. Tieši šī prasība, ko pievienojam jau notikušajam, atkal atgriež mūs pie spoguļa.

Ar spoguli es šeit saprotu sastapšanos ar savu reakciju. Cena neklausa manām vēlmēm. Toties veids, kā to vēroju, atklāj, ko gaidu no tirgus un ko esmu gatavs ieraudzīt.

Ko mēs patiesībā ieraugām?

Iedomājies cenu, kas pēc ilgāka krituma pēkšņi sāk pieaugt.

Viens cilvēks ierauga iespēju. Viņš domā: «Tagad viss mainās. Es nedrīkstu to palaist garām.»

Otrs ierauga briesmas. Viņš domā: «Tas ir tikai īslaicīgs kāpums. Labāk neuzticēties.»

Trešais atceras iepriekšējo zaudējumu. Viņš skatās uz to pašu līniju, taču patiesībā redz savas pagātnes vilšanos.

Kustība visiem ir viena. Stāsti viņu prātos ir dažādi.

Šeit slēpjas svarīga atšķirība: notikums tirgū un mūsu piešķirtā nozīme nav viens un tas pats. Mēs varam kļūdīties ne tikai prognozē. Mēs varam kļūdīties jau tajā brīdī, kad nepamanām, kā pašu gaidas pārvēršam par šķietamu faktu.

2.1. attēls. Viena cenu kustība — trīs atšķirīgi skatieni. Attēls rāda cilvēku reakcijas, nevis pirkšanas vai pārdošanas ieteikumus.

Stāsts aiz līnijas

Cilvēks var vērot cenu un patiesībā gaidīt atbildi uz pavisam citu jautājumu: vai mana pārliecība izrādīsies pareiza? Tad jauna informācija kļūst neērta. Tā prasītu mainīt ne tikai prognozi, bet arī priekšstatu par to, cik labi visu saprotam.

Tirgus kā spogulis šajā brīdī atklāj uzmanības izvēlīgumu. Mēs pamanām apstiprinājumu, kavējamies pie pazīstamā, aizslīdam garām tam, kas traucē mūsu stāstam. Tas iespējams gan pēc peļņas, gan pēc zaudējuma. Plašāks grafiku skaits pats par sevi šo aklumu neizlabo.

Pagaidām pietiek nošķirt redzamo no pieņemtā. Cena ir mainījusies. Es gaidu, ka tā turpināsies. Pirmais ir novērojums, otrais — mans priekšstats par nākotni. Kamēr atšķirību dzirdam, varam savu priekšstatu arī pārskatīt.

Ko nozīmē ieraudzīt sevi?

Apzināšanās nesākas ar spēju apspiest bailes, dusmas vai prieku. Tā sākas ar spēju tās atpazīt, pirms tās kļūst par mūsu rīcības vienīgo vadītāju.

Cilvēks var sev pajautāt: «Ko es patiesībā zinu? Ko tikai pieņemu? Vai es vēroju tirgu, vai cenšos panākt, lai tas attaisno manu vēlmi?»

Šādi jautājumi neizdzēš risku un nepadara tirgu paredzamu. Tie palīdz atgriezties pie skaidrības: pie iespējas pieņemt lēmumu, neatsakoties no atbildības un nezaudējot sevi rezultātā.

Tirgus var turpināt augt, krist vai svārstīties. Taču mūsu spēja pamanīt savas reakcijas var mainīties. Tā ir pirmā brīvība, kuru mums nav jāgaida no tirgus.

Pie grafika

Aplūko kādu cenu grafiku, neveicot darījumu. Izvēlies izteiktu kāpuma vai krituma posmu. Pievērs uzmanību pirmajai domai, kas rodas: «iespēja», «draudi», «par vēlu», «noteikti turpināsies» vai kāda cita.

Pieraksti šo domu. Tad uzdod sev trīs jautājumus: ko es redzu grafikā kā faktu? Ko pats pieņemu par nākotni? Kāda sajūta ietekmē manu secinājumu?

Nav jāatrod pareizā prognoze. Vingrinājuma mērķis ir atšķirt tirgus redzamo kustību no stāsta, kuru par to veidojam savā prātā.

Vienu un to pašu kustību iespējams redzēt ļoti atšķirīgi. Taču līdzās mūsu priekšstatiem pastāv arī pašas tirgus attiecības. Lai tās ieraudzītu, ar vienu logu nepietiek.

3. NODAĻA — VIENA STĪGA, VISS INSTRUMENTS

Pirmo reizi raugoties finanšu tirgū, mēs parasti redzam daudzus atsevišķus logus. Katrā ir savs grafiks, savs nosaukums, savs kāpums vai kritums. Mums šķiet, ka katrs no tiem stāsta savu, no pārējiem neatkarīgu stāstu.

Taču pamazām atklājas kas cits. Aiz daudzajām līnijām atrodas savstarpēju attiecību tīkls. Tas, ko vērojam vienā grafikā, var būt saistīts ar to, kas vienlaikus notiek citur. Tirgus nav tikai attēlu kolekcija. Tas ir veselums, kuru mēs bieži ieraugām pa nelieliem fragmentiem.

Katrs valūtu pāris ir kā stīga vienā instrumentā. Lai dzirdētu melodiju, nepietiek klausīties tikai vienā stīgā. Un tomēr arī visa instrumenta ieraudzīšana nenozīmē, ka jau zinām nākamo skaņu.

Cena ir attiecība, nevis vientuļš skaitlis

Mēs sakām: «Eiro kļuva dārgāks.» Bet attiecībā pret ko? Pret dolāru, mārciņu vai jenu? Šo jautājumu var uzdot par jebkuru valūtu. Tai nav vienas, no citām valūtām atrautas cenas.

Valūtu pārī redzama divu valūtu savstarpējā vērtība. Ja EUR/USD kāpj, eiro cena dolāros pieaug. Taču tas viens pats nepasaka, vai eiro kļūst stiprāks pret visām pārējām valūtām. Iespējams, dolārs konkrētajā brīdī vājinās vairāk. Iespējams, vienlaikus mainās abi.

Šeit sākas plašāks skatījums. Mēs vairs nepieņemam, ka viens grafiks atklāj visas sistēmas patiesību. Tas atklāj vienu attiecību — vienu sarunu daudzbalsīgā pasaulē.

Astoņas valūtas — divdesmit astoņas saites

Iedomāsimies astoņas valūtas: ASV dolāru, eiro, sterliņu mārciņu, Japānas jenu, Šveices franku, Kanādas, Austrālijas un Jaunzēlandes dolāru. Katru no tām var salīdzināt ar katru no pārējām.

Ja katru savstarpējo attiecību attēlojam tikai vienreiz, rodas divdesmit astoņi unikāli pāri. Tās ir divdesmit astoņas attiecības vienā sasaistītā valūtu sistēmā.

Šis aplis nav tirgus pilnīgs attēls. Pasaulē ir daudz vairāk valūtu un finanšu instrumentu. Astoņu valūtu modelis šeit izvēlēts tāpēc, ka tas ļauj uzskatāmi ieraudzīt principu: attiecības veido tīklu.

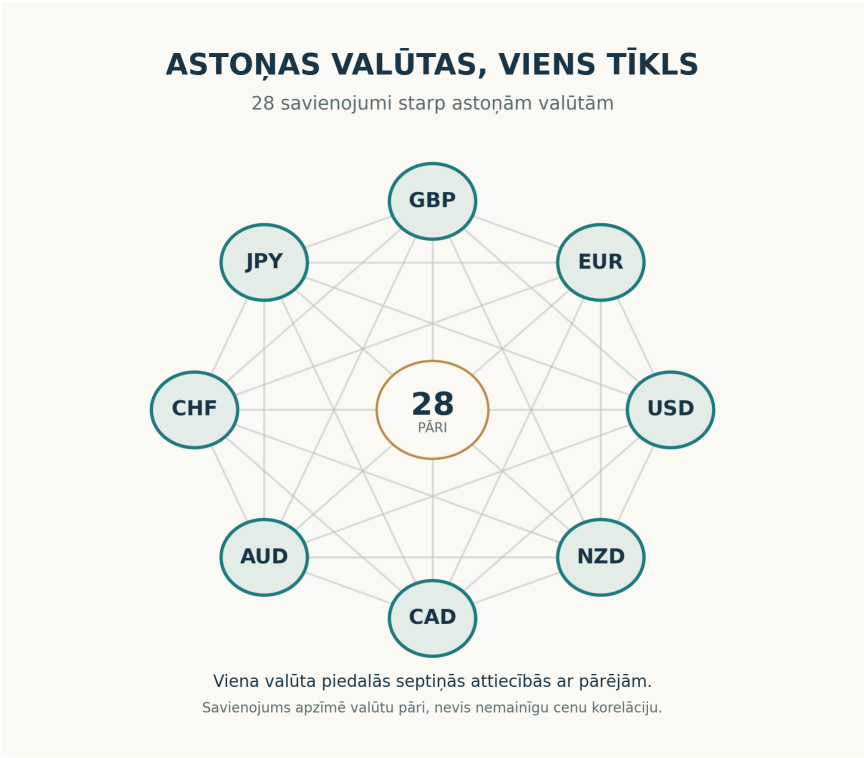

3.1. attēls. Astoņas valūtas un 28 unikālas savstarpējas saites. Shēma parāda attiecību tīklu, nevis garantētu vienādu cenu kustību.

Skaties uz šo apli nevis kā uz sarakstu ar instrumentiem, kuri būtu jātirgo, bet kā uz karti. Vienas valūtas nosaukums tajā atkārtojas vairākās attiecībās. Ja to nepamanām, dažādi grafiki var šķist neatkarīgi pat tad, kad tiem ir kopīgs pamats.

Katrai no astoņām valūtām ir septiņas saites. Saskaitot tās pie katras valūtas, iegūstam 56, taču katra saite tad ieskaitīta no abiem galiem. Dalot ar divi, paliek 28. Šajā skaitlī nav slēpta pareģojuma. Tas rāda, cik attiecību veidojas mūsu izraudzītajā modelī.

Viena stīga atbalsojas citās

Iedomāsimies, ka kāda notikuma ietekmē tirgus dalībnieki maina savu attieksmi pret ASV dolāru. Šādas pārmaiņas var atspoguļoties nevis vienā, bet vairākos pāros, kuros dolārs piedalās.

Tās var būt attiecības ar eiro, mārciņu, jenu, franku vai citām valūtām. Tomēr nav pamata gaidīt, ka visas līnijas ekrānā virzīsies vienā virzienā vai vienādā ātrumā. Otrā valūta katrā pārī arī dzīvo savu ekonomisko dzīvi. Turklāt vienos pāros dolārs nosaukumā ir pirmais, citos — otrais.

Tātad kopīga saikne nav tas pats, kas pilnīga vienādība. Attiecības pastāv, bet to izpausme mainās.

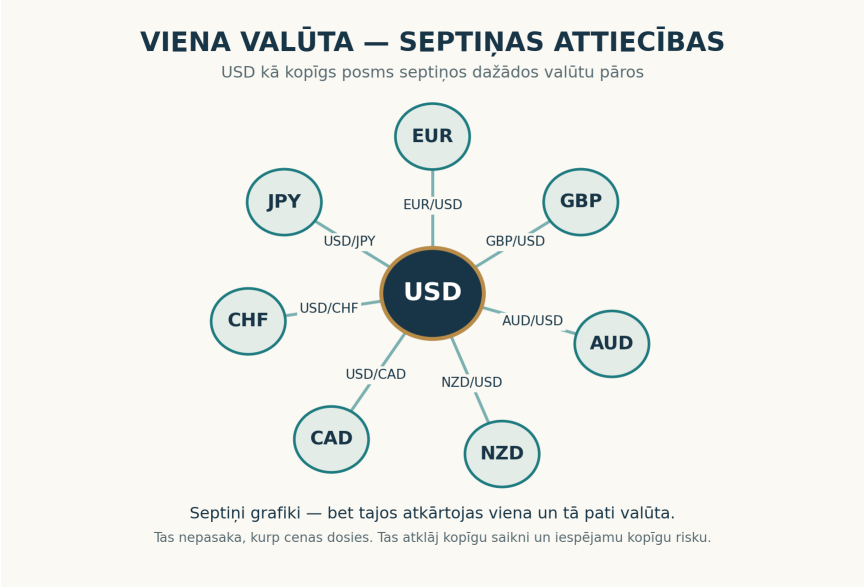

3.2. attēls. Viena valūta parādās septiņos pāros. Kopīgais USD elements ļauj ieraudzīt saistību, bet pats par sevi neparedz cenu virzienu.

Šo attēlu var uztvert kā atgādinājumu: aiz septiņiem dažādiem grafikiem mēs reizē vērojam arī vienu un to pašu valūtu. Tās ietekme nav obligāti vienāda katrā pārī, tomēr ignorēt kopīgo posmu būtu skatīties tikai uz daļu no redzamā.

Kad viens grafiks pastāsta tikai pusi stāsta

Pieņemsim, ka eiro kļūst vērtīgāks pret ASV dolāru. Skatoties tikai uz EUR/USD, mēs varētu teikt: «Eiro ir spēcīgs.» Taču tajā pašā laikā eiro var kļūt vājāks pret sterliņu mārciņu. Abi novērojumi var būt patiesi vienlaikus.

Pretrunas nav. Vienkārši vārds «spēcīgs» bez salīdzinājuma ir nepilnīgs. Eiro var nostiprināties pret vienu valūtu un vājināties pret citu. Viena attiecība mums nedod tiesības izdarīt vispārīgu secinājumu par visu tīklu.

Tas pats princips redzams arī ārpus valūtu pasaules. Uzņēmumi ir saistīti ar patērētājiem, valūtām, izejvielām un aizņemšanās izmaksām. Valstu ekonomikas ietekmē cita citu. Zināms notikums vienā vietā var mainīt gaidas daudzviet citur. Taču šīs ietekmes nav mehāniski vienādas, un tās nedod vienkāršu formulu nākotnes paredzēšanai.

Plašāks skats nav mēģinājums ieraudzīt pilnīgi visu. Tas ir ieradums neuzskatīt savu ierobežoto skatpunktu par visu patiesību.

Sakarība nav solījums

Ja divi instrumenti kādu laiku pārvietojas līdzīgi vai pretēji, ir vilinoši noticēt, ka tā būs vienmēr. No novērotas sakarības viegli izaug gaida; no gaidas — pārliecība; no pārliecības — vēlme ignorēt izņēmumus.

Taču tirgus dalībnieki maina lēmumus, ekonomiskie apstākļi mainās, un agrāk novērotas cenu korelācijas var vājināties, pastiprināties vai kļūt pretējas. 28 pāru aplis attēlo pastāvīgu faktu — valūtu savstarpējās attiecības. Tas neattēlo nemainīgu likumu, kā katrai cenai jākustas.

Šī atšķirība ir svarīga. Pasaules savstarpējā saistība palīdz ieraudzīt vairāk, bet tā neatceļ nenoteiktību.

Plašs skatījums nav tas pats, kas daudz darījumu

Varētu rasties doma: ja redzam veselu tīklu, varbūt vienlaikus jāizmanto visi tā instrumenti? Taču tieši šeit atklājas robeža starp izpratni un neapdomību.

Skatīties uz divdesmit astoņiem pāriem nav tas pats, kas tirgot divdesmit astoņus pārus. Un divdesmit astoņi atvērti darījumi ne vienmēr nozīmē sadalītu risku. Ja vairāki lēmumi balstās uz vienu un to pašu priekšstatu, to iznākumi var būt cieši saistīti.

Piemēram, vienlaikus cerot uz dolāra vājināšanos vairākos pāros, cilvēks var nemanot atkārtot vienu un to pašu risku dažādos nosaukumos. Ārēji redzami vairāki darījumi, bet iekšēji tos vieno viena ideja. Atšķirīgi instrumenti automātiski nekļūst par neatkarīgu aizsardzību.

Šeit tirgus kopainas izpratne sastopas ar atbildību. Nepiedāvāju stratēģiju. Aicinu ieraudzīt to, ko var nepamanīt, skatoties šauri. Riska pārvaldības jēgai grāmatā vēl atgriezīsimies, jo cilvēka brīvība sākas arī ar robežu apzināšanos.

Tirgus kā veselums — cilvēks kā daļa no tā

Astoņu valūtu loks ir neliels, tomēr arī tajā vienas līnijas nepietiek visam spriedumam. Eiro kāpums pret dolāru var pastāvēt līdzās kritumam pret mārciņu. Abi ir patiesi novērojumi. Nepilnīgs ir secinājums, kurš no vienas attiecības mēģina izstāstīt visu.

Līdzīgi sašaurinās mūsu uzmanība, kad viens rezultāts kļūst svarīgāks par tā apstākļiem. Taču starp tīklu un cilvēku ir arī atšķirība. Valūtu saites ir modeļa uzbūve. Savu skatpunktu mēs izraugāmies un varam mainīt.

Viena stīga ir dzirdama tikai kopā ar citām. Tas vēl nenozīmē zināt nākamo skaņu. Tas nozīmē beidzot dzirdēt, ka instruments ir lielāks par vienu stīgu.

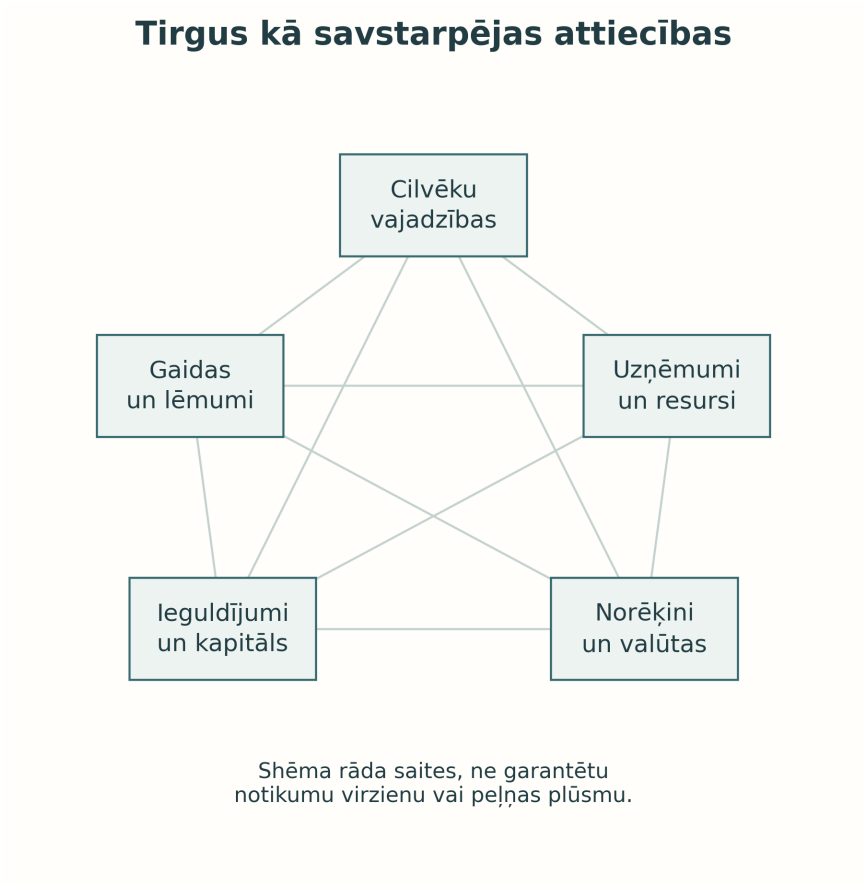

3.3. attēls. Tirgus saites sniedzas ārpus valūtu pāriem: tās savieno vajadzības, uzņēmumus, norēķinus, ieguldījumus un lēmumus.

Attiecību karte

Šī doma par kopainu ir klātesoša arī manos publiskajos darbos. MQL5 aprakstītajā vairāku valūtu pieejā astoņas valūtas un divdesmit astoņi pāri tiek aplūkoti kopā. Tātad šis grāmatas tēls nav tikai uz papīra uzzīmēts aplis. Tas ir arī praktiskās izstrādes virziens, kuru esmu mēģinājis izteikt noteikumos.

Tomēr karte izraugās, ko parādīt. Valūtu attiecības var apkopot, salīdzināt un sakārtot, bet iegūtais pārskats vēl nav visu tirgus dalībnieku vajadzību kopums. Cenu attiecību modelis pats par sevi neparāda katru faktisko naudas plūsmu vai tās cēloni. Arī plašs modelis paliek modelis.

Šeit sistēmisks skatījums prasa zināmu atturību. Ja daudzus novērojumus apkopojam vienā rādītājā, iegūstam pārskatāmību, taču daļa atšķirību paliek ārpus tā. Vienkāršāks attēls palīdz orientēties, kamēr atceramies, ko esam vienkāršojuši. Pretējā gadījumā kopainas vārdā varam pazaudēt to pašu uzmanību, kuru vēlējāmies paplašināt.

Divdesmit astoņas saites tāpēc man ir svarīgas arī kā domāšanas mērs. Tās liek meklēt attiecības tur, kur vispirms redzēju atsevišķus nosaukumus. Šāds skatījums nepadara nākamo kustību obligātu. Tas maina jautājumus, kurus uzdodu vēl pirms sprieduma.

Pāri vienam logam

Neatverot nevienu darījumu, aplūko trīs valūtu pāru grafikus, kuros piedalās viena un tā pati valūta. Piemēram, EUR/USD, GBP/USD un USD/JPY. Pievērs uzmanību tam, kur valūtas nosaukums atkārtojas un kā tas ir izvietots pārī.

Nemēģini atrast signālu pirkšanai vai pārdošanai. Pārdomā: ko es redzētu, ja skatītos tikai vienu grafiku? Kas mainās manā priekšstatā, ieraugot pārējos? Vai es no vairākiem grafikiem uzreiz izdarītu pārāk drošu secinājumu?

Šī vingrinājuma mērķis nav uzminēt tirgu. Tas ir iemācīties skatīties uz vienu attiecību kopā ar tās apkārtni.

Taču arī kopainu iespējams izmantot, lai nostiprinātu jau iepriekš izraudzītu pārliecību. Tad jautājums vairs nav tikai par to, cik daudz logu redzam. Jautājums ir par spēku, kas nosaka, kur skatāmies.

4. NODAĻA — RATA CENTRĀ: TRĪS SPĒKI

Cilvēks var atvērt visus divdesmit astoņus grafikus un tomēr meklēt tajos tikai vienu — apliecinājumu tam, kam jau noticējis. Tad plašāks skats vēl nav kļuvis par plašāku domāšanu.

Kāpēc reizēm turamies pie sava priekšstata tik cieši, ka fakti tam vairs netiek klāt? Šis jautājums ved pie rata centra.

Rata centrs nav tirgū

Budisma dzīves rata centrā attēlo cūku, gaili un čūsku: neziņas, vēlmes vai pieķeršanās un dusmu vai naida simbolus. Šajā grāmatā vēlmes spēku aplūkoju tā finansiālajā izpausmē — kā alkatību. Tā ir mana metaforas izvēle, ne visu šo jēdzienu vienādojums.

Šajā grāmatā mēs izmantojam šo tēlu, lai ieraudzītu cilvēka attiecības ar finanšu tirgu. Tas nav mēģinājums izskaidrot visu budisma mācību vai pasludināt katru vēlmi nopelnīt par grēku. Mēs pētām, kā cilvēka domāšana var kļūt par viņa paša radītām važām.

Tirgus neiedod cilvēkam alkatību, neziņu vai dusmas. Tas rada situācijas, kurās šie stāvokļi var atklāties. Tādēļ pievēršanās tirgum reizēm pārvēršas par sastapšanos ar sevi.

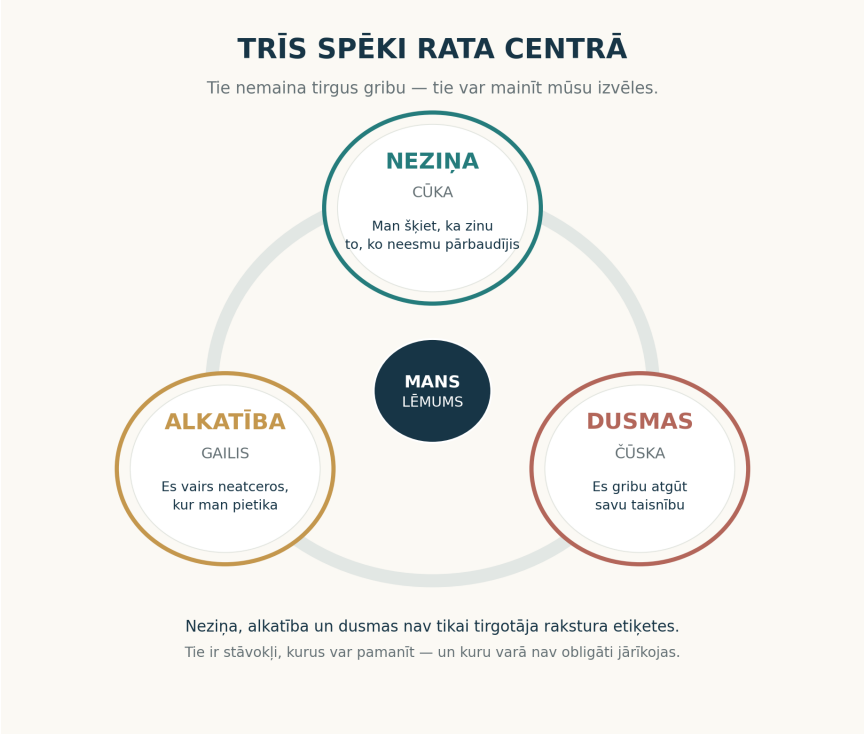

4.1. attēls. Trīs spēki rata centrā. Apļos parādīti trīs psiholoģiski spēki; dzīvnieku nosaukumi atsaucas uz budisma simboliem.

Neziņa: kad pieņēmumu noturam par zināšanu

Neziņa nav vienkārši tas, ka cilvēks nav izlasījis pietiekami daudz grāmatu. Tā var piemeklēt arī to, kurš zina simtiem terminu, atpazīst grafiku formas un spēj stundām stāstīt par tirgu.

Visbīstamākā neziņa sākas brīdī, kad pārstājam pamanīt savu zināšanu robežas.

Cilvēks pamana sakarību, un viņam šķiet, ka nu tā darbosies vienmēr. Viņš atceras dažus veiksmīgus piemērus, bet

nepamana situācijas, kurās viņa secinājums nav piepildījies. Viņš vairs neatšķir to, ko patiešām ir novērojis, no tā, ko tikai vēlas ieraudzīt.

Šeit rodas aklums — nevis pret grafiku, bet pret paša sprieduma nepilnību.

Viena no grāmatas pamatdomām ir vienkārša: plašāks skatījums nedara cilvēku viszinošu. Tas palīdz ieraudzīt, cik daudz savstarpēju sakarību ir jāņem vērā un cik maz mums reizēm zināms par nākamo iznākumu.

Atzīt, ka kaut ko nezinām, nenozīmē kapitulēt. Tas nozīmē atgūt iespēju domāt.

Alkatība: kad pietiek vairs nav pietiekami

Nauda pati par sevi nav vainīga. Tā ļauj cilvēkam rūpēties par sevi un savējiem, veidot drošību, palīdzēt citiem un īstenot ieceres. Arī vēlme nopelnīt nav alkatības pierādījums.

Alkatība sākas citur — brīdī, kad mērķis nepārtraukti attālinās un vairs nevaram sev atbildēt, kas mums būtu pietiekami.

Iedomājies cilvēku, kurš bija pieņēmis pārdomātu lēmumu un sasniedzis iecerēto. Tā vietā, lai atpazītu paveikto, viņš sāk domāt: «Vēl nedaudz. Vēl vienu reizi. Šodien man veicas.»

Robeža, ko viņš pats bija noteicis, pēkšņi sāk šķist nevajadzīga. Iepriekšējais rezultāts vairs nesniedz mieru. Tas tikai palielina prasību pēc nākamā.

Šeit nauda var no līdzekļa kļūt par mērauklu, ar kuru cilvēks nepārtraukti vērtē savu nozīmi. Jo vairāk viņš iegūst, jo sāpīgāka kļūst doma, ka kāds cits varētu iegūt vairāk.

Tā nav tirgus likumsakarība. Tā ir cilvēka iekšēja kustība.

Dusmas: kad zaudējums kļūst par aizvainojumu

Zaudējums var sāpēt. Tas ir dabiski. Arī vilšanās, bailes vai neapmierinātība nav cilvēka rakstura trūkums.

Tomēr reizēm zaudējums pārtop par personisku aizvainojumu. Cilvēks sāk uztvert tirgu tā, it kā tas būtu apzināti rīkojies pret viņu.

Viņš vairs nevēlas saprast notikušo. Viņš vēlas atbildēt. Atgūt. Pierādīt. Izdarīt vēl vienu soli tikai tāpēc, lai iepriekšējais neizskatītos pēc kļūdas.

Šādā brīdī lēmuma pamatojumu aizstāj vēlme atjaunot ievainoto pašcieņu. Un nākamais darījums vairs nav patstāvīga izvēle — tas kļūst par strīda turpinājumu ar kaut ko, kas pat nezina par šā strīda esamību.

Tirgus nav mūsu pretinieks, kuram būtu jāatvainojas. Tas nenosoda mūs par neveiksmēm un neapbalvo par lepnumu.

Dusmu atpazīšana nenozīmē tās nospiest vai izlikties, ka nekas nav noticis. Tā nozīmē nepieļaut, ka sāpes pieņem nākamo lēmumu mūsu vietā.

Kad spēki sastopas

Neziņa var paslēpt risku, alkatība — pārbīdīt pieļaujamo robežu, dusmas — dot steidzamu iemeslu to pārkāpt. Katrs aizsedz ko citu. Tāpēc vienā situācijā varam būt labi informēti un tomēr nespēt sev pateikt «pietiek»; citā zināt savu robežu un tomēr steigā tai pārkāpt.

Šie vārdi nenosauc trīs cilvēku šķiras. Tie palīdz nošķirt motīvus vienā cilvēkā. Arī sev pazīstamu motīvu iespējams noturēt par saprātīgu pamatojumu, ja ļoti vēlamies tam paklausīt. Jo pārliecinošāks izklausās attaisnojums, jo svarīgāk saprast, ko tas mums ļauj neieraudzīt.

Kas atrodas ārpus automātiskās reakcijas?

Pirmais solis nav solījums nekad vairs nejust neziņu, alkatību vai dusmas. Cilvēks nav mehānisms, kurā var izslēgt emociju pogu.

Pirmais solis ir pamanīt stāvokli, pirms tas kļūst par rīcību.

«Es dusmojos, jo zaudēju.» «Es gribu vēl, lai gan biju sev noteicis robežu.» «Esmu pārāk pārliecināts par secinājumu, kuru neesmu pārbaudījis.»

Šādi teikumi paši vēl nenovērš kļūdas. Taču tie rada attālumu starp sajūtu un izvēli. Šajā attālumā pirmoreiz parādās vieta apzinātībai.

Pauze pati par sevi vēl nav disciplīna. Taču tajā varam sadzirdēt, vai mūsu teiktais «es izvēlos» nenozīmē tikai «es šobrīd ļoti gribu».

Vārdā nosaukta sajūta vēl neizlemj, ko darīt. Tomēr teikums «es gribu pierādīt savu taisnību» ir godīgāks sākums nekā kārtējais apgalvojums par tirgus nodomiem.

Ko šie motīvi nodara mūsu redzējumam? Viens ekrāns var kļūt par vietu, kur jūtamies neuzvarami, un pēc brīža — par vietu, kur viss šķiet vērsts pret mums. Tā sāk atklāties sešas pasaules vienā cilvēkā.

5. NODAĻA — SEŠAS PASAULES VIENĀ CILVĒKĀ

Cilvēks var visu dienu sēdēt pie viena un tā paša ekrāna, vērot vienu un to pašu tirgu un tomēr vairākas reizes nonākt pavisam citā pasaulē.

No rīta viņš jūtas neuzvarams. Pusdienlaikā sāk salīdzināt sevi ar citiem. Vakarā dusmojas par to, ko nav ieguvis. Apkārtējā pasaule var būt mainījusies pavisam nedaudz, bet cilvēka iekšējā pieredze — līdz nepazīšanai.

Tirgus dalībnieku vajadzības tikmēr paliek dažādas. Bet viņš no visa plašā tīkla pamana galvenokārt to, kas saskan ar paša šābrīža sajūtu. Tādēļ pasaule var šķist mainījusies straujāk nekā tirgus.

Budisma dzīves ratā attēlotās sešas eksistences pasaules šeit pārlasu kā viena cilvēka pieredzes tēlus. Eiforija, ilūzijas, mācīšanās, alkatība, dusmas un neziņa ir šīs grāmatas interpretācijas. Tās neaizstāj tradicionālo pasauļu nozīmes un neiedala tirgotājus sešos tipos.

5.1. attēls. Sešas pasaules vienā cilvēkā. Diagrammā parādīti iekšēji stāvokļi, nevis tirgus prognozes.

Eiforijas pasaule

Debesu būtņu pasaule Sansāras simbolikā atgādina par prieku, pārpilnību un sajūtu, ka nekas nespēj apdraudēt mūsu stāvokli. Finanšu tirgū tā var atklāties pēc veiksmīgas pieredzes.

Vēl vakar cilvēks šaubījās, vai pietiekami izprot situāciju. Šodien viņš ir guvis peļņu un pēkšņi izjūt neparastu

pārliecību. Viss šķiet skaidrs. Iepriekšējās robežas kļūst šauras. Piesardzība sāk atgādināt nevajadzīgu kavēkli.

Prieks par labi paveiktu darbu nav kļūda. Arī gandarījums par peļņu nav jāslēpj. Taču eiforijas pasaule sākas tad, kad prieks pārtop priekšstatā par paša nekļūdīgumu. Viens iznākums kļūst par pierādījumu tam, ko patiesībā vēl nezinām.

Šajā pasaulē cilvēks bieži nepamana robežu starp «man šoreiz izdevās» un «man vienmēr izdosies». Un tieši šajā nepamanītajā atšķirībā var dzimt nākamā kļūda.

Ilūziju pasaule

Eiforijai nav obligāti jābeidzas ar zaudējumu. Reizēm pietiek ieraudzīt, ka kāds cits ieguvis vairāk. Tikko paša rezultāts šķita liels, tagad tas sarūk sveša panākuma priekšā. Pusdievu pasaules tēls te atgādina par šo sacensību.

Viņš ierauga stāstu par iespaidīgu peļņu. Kāds paziņo, ka sasniedzis vairāk, ieguldījis veiksmīgāk vai atradis «īstās» zināšanas. Pēkšņi paša iepriekš pieņemtais mērķis šķiet mazvērtīgs.

«Kāpēc viņam izdodas vairāk nekā man?» Šis jautājums izskatās pēc vēlmes mācīties, bet reizēm zem tā slēpjas pavisam cits nodoms — nevis saprast, bet neatpalikt.

Tirgus nemainās atkarībā no tā, ar ko sevi salīdzinām. Toties mūsu lēmumi var mainīties ļoti strauji. Ilūzija ir pārliecība, ka sveša cilvēka redzamais rezultāts atklāj visu viņa ceļu, uzņemtos riskus un piedzīvotos zaudējumus.

Tāpēc šajā pasaulē cilvēks var sacensties ar stāstu, kura patieso cenu nemaz nezina.

Cilvēku pasaule

No salīdzināšanās iespējams atgriezties arī pie saviem apstākļiem. Cik no otra ceļa patiesībā redzu? Ko viņa rezultāts maina manās vajadzībās? Šie jautājumi atver cilvēku pasauli — šajā metaforā vietu, kur pieredzi var aplūkot un no tās mācīties.

Cilvēku pasaulē mēs neizliekamies, ka zinām vairāk, nekā zinām. Mēs neuzskatām zaudējumu par sodu vai peļņu par apliecinājumu savai pārākai vērtībai. Mēs redzam, ka abos iznākumos iespējams kaut ko iemācīties — ja vien spējam godīgi izvērtēt savu rīcību.

Cilvēks šajā stāvoklī drīkst apstāties. Drīkst atzīt: «Es kļūdījos.» Drīkst arī pateikt: «Lēmums bija pārdomāts, lai gan iznākums nebija labvēlīgs.» Viņam vairs nav par katru cenu jāpierāda sava taisnība.

Tas nenozīmē, ka cilvēku pasaule būtu pastāvīga Nirvāna. Arī šeit mēs varam atkal zaudēt līdzsvaru. Taču tajā ir svarīga iespēja — izjust notiekošo, nepārvēršot to par aklu ieradumu.

Alkatības pasaule

Izsalkušo garu tēls rāda vēlmi, kuru nevar piepildīt. Šeit cilvēks nepārvērtē tikai nākamo iespēju. Viņš zaudē spēju atpazīt, ka kaut kas jau ir pietiekami.

Pasaules mērogs sarūk līdz nākamajai iespējai. Saruna traucē, atpūta šķiet izšķiests laiks, nepamanīts kāpums — personisks zaudējums. Cilvēks joprojām var sēdēt mierīgi, tomēr visa uzmanība jau pieder tam, kā vēl trūkst.

Šis izsalkums atšķiras no ieceres, kurai iespējams nosaukt piepildījumu. Tam pietrūkst ne tikai naudas. Tam pietrūkst beigu.

Nauda šeit nav ļaunums. Problēma ir attiecībās ar to. Kad nav iespējams atbildēt, kam nauda vajadzīga un kas būtu gana, ceļam vairs nav redzama galamērķa.

Dusmu pasaule

Kad gaidītais nepiepildās, pasaule var pēkšņi kļūt naidīga. Viss, kas iepriekš solīja iespēju, tagad šķiet atņēmis kaut ko mums pienākošos. Ar elles pasaules tēlu šeit apzīmēju šo dusmu pieredzi.

Cilvēks izturas tā, it kā tirgus būtu solījis viņam uzvaru un pēc tam šo solījumu lauzis. Viņam šķiet, ka notikušais jālabo nekavējoties — nevis tāpēc, ka parādījusies jauna izpratne, bet tāpēc, ka ir sāpīgi palikt ar zaudējuma sajūtu.

Dusmas var mudināt uz straujiem un nepārdomātiem soļiem. Taču tās nav neizbēgams turpinājums katram zaudējumam. To spēks mazinās brīdī, kad cilvēks pamana: «Es nelemju, balstoties uz jaunu faktu. Es mēģinu atgūt savu iepriekšējo izjūtu.»

Sašaurinās arī laiks: viss jāizlabo tūlīt. Šī steidzamība pati var kļūt par pazīmi, ka notiekošo redzam caur savu aizvainojumu.

Neziņas pasaule

Dzīvnieku pasaules simboliskajā atveidā neziņa nozīmē nespēju ieraudzīt plašāku sakarību un rīkoties apzināti. Cilvēks pārvietojas no viena impulsa pie nākamā, līdz pats vairs nezina, kāpēc pieņēmis konkrētu lēmumu.

Viņš var sekot kādam solījumam, svešam viedoklim vai nejaušam signālam, neuzdodot vienkāršus jautājumus: ko es saprotu? Kas šeit ir pieņēmums? Kādas sekas esmu gatavs uzņemties?

Nepietiek tikai iegaumēt faktus. Neziņa var pastāvēt arī zem milzīga zināšanu daudzuma, ja cilvēks neprot tās saistīt ar savu atbildību.

Tāpēc pretstats neziņai nav gatava atbilde uz katru jautājumu. Tas ir godīgs mēģinājums domāt patstāvīgi, pamanīt ierobežojumus un nepadarīt citu cilvēku pārliecību par savas dzīves stūri.

Sešas pasaules — viena dzīve

Šīs pasaules nav sešas atsevišķas cilvēku šķiras. Tās var parādīties vienas dienas laikā un pat vienā situācijā. Cilvēks var vienlaikus priecāties par izdošanos, salīdzināt sevi ar citiem un baidīties zaudēt sasniegto.

Arī sešu pasauļu ilustrācija nav mēģinājums paredzēt nākamo tirgus kustību. Tā atklāj kaut ko citu: katrs cilvēks sevī nes vairāk nekā vienu iespējamu reakciju. Un pati reakcija vēl nav liktenis.

Svarīgi nav ar spēku aizslēgt piecas pasaules un uz visiem laikiem palikt vienā. Svarīgi ir pamanīt, kurā atrodamies šobrīd, un neļaut šim stāvoklim nepamanīti noteikt visu turpmāko rīcību.

Tieši cilvēku pasaulē — simboliskajā mācīšanās iespējas vietā — varam pamanīt pašu ratu. Tā ir atšķirība starp neapzinātu atkārtojumu un pieredzi, kurai piešķiram nozīmi.

Varam pamanīt šos stāvokļus, nevienam no tiem nepiešķirot savu vārdu uz mūžu. «Šobrīd pasaule man izskatās šādi» atstāj vairāk vietas pārmaiņai nekā «tāds es esmu».

Pasaule, kuru piedzīvojam, ietekmē to, ko izvēlamies. Bet izvēle atstāj pēdas arī pēc tam, kad sajūta ir pārgājusi. Kādas? Pie šī jautājuma sākas sēklas un ražas stāsts.

6. NODAĻA — KARMAS APLIS: SĒKLA UN RAŽA

Cilvēks iesēj sēklu, bet nespēj pavēlēt lietum. Viņš var izvēlēties augsni, rūpīgi sagatavot zemi un kopt to, ko iesējis. Taču raža joprojām ir atkarīga no apstākļiem, kuri nav tikai viņa varā.

Arī finanšu tirgū mūsu izvēlei ir nozīme, tomēr tās iznākums neatrodas pilnīgā mūsu kontrolē. Tieši šajā robežā starp paša rīcību un pasaules nenoteiktību atklājas sēklas un ražas metaforas spēks.

Sajūta var pāriet, bet tās vadībā pieņemtais lēmums paliek mūsu vēsturē. Kā nošķirt to, ko izvēlējāmies, no tā, ko vēlāk piedzīvojām?

Ko īsti iesējam?

Sēkla nav pats darījums un nav arī peļņas vai zaudējuma summa. Šajā grāmatā sēkla ir tas, ar ko cilvēks ienāk lēmumā: viņa nodoms, izpratne, pieņēmumi un gatavība uzņemties sekas.

Viens cilvēks pirms rīcības apstājas. Viņš apzinās, ko zina un ko nezina, nosaka savu riska robežu un ir gatavs pieņemt arī nelabvēlīgu iznākumu. Otrs rīkojas steigā: viņš vēlas nepalaist garām iespēju, atgūt zaudēto vai vienkārši pierādīt sev, ka viņam ir taisnība.

Ārēji abas izvēles var izskatīties līdzīgas. Ekrānā redzama tā pati poga un pēc brīža — tas pats mainīgais skaitlis. Taču

iekšēji tās ir atšķirīgas sēklas. Vienā ir apzināšanās, otrā — automātiska reakcija.

Tas nenozīmē, ka pirmais cilvēks noteikti nopelnīs un otrais noteikti zaudēs. Tirgus neko tādu nesola. Taču katra izvēle kaut ko veido arī neatkarīgi no naudas iznākuma: veidu, kā cilvēks rīkosies nākamreiz.

Četri iespējamie stāsti

Iedomāsimies divus lēmumus. Pirmais ir pārdomāts: ir skaidrs pamatojums, pieņemama riska robeža un gatavība kļūdīties. Otrais ir impulsīvs: to vada cerība vai dusmas, bez skaidri apzinātām robežām.

Abos gadījumos tirgus var dot peļņu. Un abos gadījumos var rasties zaudējums.

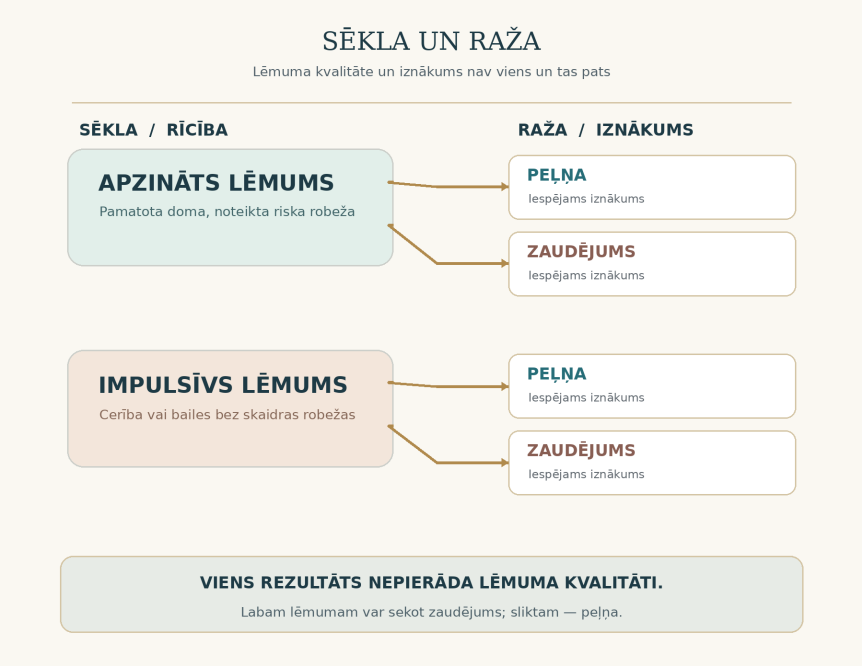

6.1. attēls. Sēkla un raža. Gan apzinātam, gan impulsīvam lēmumam iespējama peļņa vai zaudējums; viens iznākums pats par sevi neapliecina lēmuma kvalitāti.

Pārdomāts lēmums, kas beidzas ar zaudējumu, ne vienmēr ir slikts lēmums. Tas var būt saprātīgas rīcības nelabvēlīgs iznākums. Savukārt neapdomīgs lēmums, kas beidzas ar peļņu, nekļūst gudrs tikai tāpēc, ka šoreiz nauda ienāca kontā.

Šo atšķirību ir viegli izlasīt un grūti pieņemt. Mēs esam pieraduši vērtēt savas izvēles pēc tā, kas notika pēc tam. Ja izdevās, tātad rīkojāmies pareizi. Ja neizdevās, tātad kaut ko darījām nepareizi. Taču nenoteiktā pasaulē šāds spriedums var būt maldinošs.

Iznākums ir svarīgs. Mēs nevaram izlikties, ka naudai nav nozīmes vai ka atkārtoti zaudējumi nav jāizvērtē. Tomēr

iznākums nav vienīgais liecinieks. Lai saprastu savu rīcību, jāskatās arī uz to, ko zinājām, ko pieņēmām un kādas robežas ievērojām lēmuma pieņemšanas brīdī.

Maldinošā raža

Dažreiz bīstamākā mācība atnāk nevis ar zaudējumu, bet ar nejaušu peļņu.

Cilvēks rīkojas neapdomīgi, pārsniedz paša noteikto robežu un tomēr iegūst vairāk, nekā cerējis. Šķiet, ka pats tirgus viņu apbalvojis. Viņš atceras iznākumu, bet aizmirst, kā pie tā nonāca.

Nākamajā reizē robežu pārkāpt ir vieglāk. Peļņa kļūst par attaisnojumu impulsam. Tad vēl viena veiksmīga nejaušība var šķist kā likumsakarība. Cilvēks vairs nemācās no pieredzes — viņš izvēlas no tās tikai to, kas nostiprina viņa vēlmi.

Tā sēklas metaforā labvēlīgs iznākums var iesēt nelabvēlīgu ieradumu. Un tieši ieradums, nevis viena darījuma cipars, var ietekmēt turpmākās izvēles.

Nelabvēlīgs iznākums

Pārdomāts lēmums var beigties ar zaudējumu. Taču arī šis teikums var kļūt par ērtu atrunu, ja ar to aizsedzam atkārtotus trūkumus. «Es ievēroju plānu» vēl neatbild uz jautājumu, vai pats plāns bija pamatots.

Tāpēc jāatgriežas pie tā, ko zinājām izvēles brīdī. Vai esam ņēmuši vērā sev zināmos ierobežojumus? Vai vēlāk atklātais prasa mainīt pieņēmumus? Šī pārbaude ļauj nezaudēt mācību abos virzienos: nepielūgt veiksmīgu nejaušību un neaizstāvēt kļūdainu domu tikai tādēļ, ka tai sekojām konsekventi.

Karma nav tirgus sodu sistēma

Karmas jēdziens budisma domāšanā ir daudz plašāks par vienkāršu formulu «laba rīcība — laba nauda». Šajā grāmatā mēs neaizstājam finanšu nenoteiktību ar pārdabisku atalgojuma likumu. Mēs izmantojam sēklas un ražas tēlu, lai domātu par nodomu, rīcību un tās sekām.

Tirgus neatceras, vai vakar bijām drosmīgi, bailīgi vai taisnīgi. Tas nepiespriež sodu par alkatību un neizmaksā balvu par pacietību. Taču mūsu rīcības veids atstāj pēdas mūsos: ko iemācījāmies, ko atkārtojām, kam sākām ticēt un no kā sākām bēgt.

Sekas var būt arī ļoti konkrētas. Pārāk liels risks samazina iespēju izturēt nelabvēlīgu iznākumu. Nenoteiktas robežas ļauj vienai emocijai noteikt arvien vairāk. Savukārt piesardzība ierobežo iespējamo kaitējumu, kaut arī pati par sevi nerada peļņu.

Karma mūsu skatījumā nav sods. Tā ir atbildības nepārtrauktība: katrs solis var nostiprināt vai vājināt nākamā soļa pamatu.

Viena sēkla vēl nav viss lauks

Lauks neizaug no vienas sēklas, un cilvēka pieredzi nevar saprast pēc viena darījuma. Viena laimīga vai nelaimīga diena atklāj mazāk nekā ilgāks lēmumu ceļš.

Ar laiku mēs varam pamanīt, vai vienas un tās pašas kļūdas atkārtojas, vai mūsu pašu robežas kļūst skaidrākas un vai spējam paskatīties uz rezultātu bez vajadzības tūlīt to attaisnot.

Šāds skatījums nenozīmē, ka ilgtermiņā viss obligāti beigsies ar peļņu. Pat liels lēmumu skaits un stingra disciplīna neatceļ zaudējuma iespēju. Taču ilgāks ceļš palīdz ieraudzīt rīcības likumsakarības, kuras atsevišķa uzvara vai sakāve apslēpj.

Vienas dienas cipars var mums pastāstīt, ko ieguvām vai zaudējām. Mūsu rīcības vēsture var pastāstīt, par ko pamazām kļūstam.

Noteikums un pieredze

Pieredzi var sagrozīt arī tas, kā vēlāk par to stāstām. Zinot beigas, agrākās šaubas sāk šķist mazākas. Meklējumi izskatās pēc taisna ceļa uz atradumu, lai gan lēmuma brīdī vēl nebija zināms, kas izdosies. Arī stāsts par neveiksmi var visu iepriekšējo padarīt šķietami bezjēdzīgu.

Mācoties jāatstāj vieta tam, ko tobrīd vēl nezinājām. Citādi par pieredzi nosaucam jau gatavā iznākuma skaidrojumu. Tas var būt pārliecinošs stāsts, bet maz palīdzēs nākamajā brīdī, kad rezultāts atkal nebūs zināms.

Tāpēc vērtība ir ne tikai pierakstītajai atbildei. Vērtība ir arī saglabātam jautājumam un robežai, pie kuras toreiz apstājāmies. Tie parāda, kāds patiesībā bija mūsu izvēles pamats.

Atgriezties pie izvēles

Arī divdesmit astoņu pāru kopainu iespējams vērtēt pēc viena izdevīga iznākuma un sev pateikt: es sapratu sistēmu. Tomēr veiksmīgs rezultāts neatklāj visas tās attiecības. Šeit atkārtojas viena kļūda divos mērogos — fragmentu noturam par veselumu, iznākumu par izvēles pamatojumu.

Lēmuma pieraksts palīdz atgriezties laikā, kad rezultāts vēl nebija zināms. Tad atklājas tas, ko pēcvērtējums mēdz apslēpt: cik daudz mēs zinājām un cik daudz tikai cerējām.

Sējējs

Atceries pēdējās desmit būtiskās izvēles, kas saistītas ar naudu vai risku. Ja veic darījumus, vari izmantot tos; ja ne, der arī ikdienas finanšu lēmumi. Par katru īsi pieraksti: kāds bija mans nodoms, ko es zināju, kādu risku apzinājos un kāds bija iznākums.

Pēc tam nosedz iznākumu un vēlreiz izlasi tikai savu rīcības aprakstu. Vai šis lēmums šķiet pārdomāts arī tad, ja nezini, ar ko tas beidzās? Un vai kādu nepārdomātu soli esi attaisnojis tikai tāpēc, ka tas izrādījās veiksmīgs?

Šī vingrinājuma mērķis nav sev piešķirt atzīmes. Tas ir iemācīties saskatīt sēklu atsevišķi no ražas.

Iznākumu nevaram atgriezt atpakaļ lēmuma brīdī un ar to aizstāt toreizējo neziņu. Toties varam pārbaudīt, ko no pieredzes pārnesam uz nākamo izvēli. Tieši šajā pārnesumā viens notikums var kļūt par atkārtošanās sākumu.

7. NODAĻA — RATS, KURU GRIEŽAM PAŠI

Mainās instruments, summa un datums. Pat attaisnojums katru reizi šķiet jauns. Tomēr cilvēks atkal nonāk pie tā paša: viņam vajadzīgs nākamais rezultāts, lai varētu būt mierā ar iepriekšējo.

Šī atkārtošanās ir finansiālās Sansāras kodols. Cenu grafikam nav jāatgriežas sākumpunktā, lai cilvēks atgrieztos pazīstamā nemierā. Viņš var vērot pavisam citu tirgu un turpināt to pašu iekšējo strīdu.

Viens aplis cilvēka dzīvē

Iedomājies cilvēku, kurš ilgi meklējis iespēju. Viņš ir pārliecināts, ka beidzot sācis saprast tirgu. Šajā pārliecībā ir kaut kas patiess — viņš patiešām ir iemācījies jaunas lietas. Taču līdzās izpratnei nemanāmi aug vēlme, lai tirgus apstiprina viņa secinājumu.

Pirmā ir cerība. Viņš gaida rezultātu un tajā domās jau saredz nākamo dzīves posmu.

Tad pienāk peļņa. Ne pārāk liela, tomēr pietiekama, lai rastos gandarījums. Viņš vēlreiz paskatās uz savu lēmumu un pamana galvenokārt to, ka tam sekojis vēlamais iznākums.

Gandarījums var pārvērsties eiforijā. Pēkšņi agrākā piesardzība sāk šķist pārspīlēta. «Es jau saprotu, kas notiek,» viņš domā. Pārliecība kļūst stiprāka nekā pierādījumi.

No šīs sajūtas var izaugt alkatība. Vairs nepietiek ar to, ko cilvēks sākumā bija vēlējies. Rodas priekšstats, ka būtu muļķīgi apstāties tieši tagad, kad viss izdodas.

Viņš sāk pieļaut pārmērīgu risku. Ne obligāti tāpēc, ka būtu aizmirsis skaitļus, bet tāpēc, ka vienu labvēlīgu pieredzi uzskatījis par atļauju pārkāpt iepriekš pieņemtās robežas.

Pienāk zaudējums. Tas nav kosmisks sods un nav pierādījums, ka tirgus ir īpaši vērsies pret šo cilvēku. Tā ir viena no iespējamām nenoteiktās pasaules atbildēm, bet pārāk lielā riska dēļ šī atbilde viņu sāpina stiprāk, nekā bija gatavs pieņemt.

Sāpēm var sekot dusmas. Viņš meklē vainīgo grafikā, ziņās vai nejaušībā. Taču dusmas pamazām pievēršas arī viņam pašam: «Es taču zināju labāk. Man tas jāizlabo.»

Un tad rodas vēlme atgūt. Iespējams, zaudēto naudu. Iespējams, agrāko pašpārliecību. Dažreiz vēlme atgūt savu taisnību ir pat spēcīgāka par vēlmi atgūt pašu summu.

Tā atgriežas cerība — un rats var sākt jaunu loku.

Šis nav obligāts notikumu likums. Ne katra peļņa rada eiforiju, ne katrs zaudējums — dusmas. Mūsu rīcību var vadīt arī bailes, salīdzināšanās vai vēlme izvairīties no neērtības. Aplis ilustrē vienu atpazīstamu cilvēka pieredzes modeli, nevis visu iespējamo dzīves gaitu.

Finansiālās Sansāras rats

Šajā piemērā ir astoņas pieturas: cerība, peļņa, eiforija, alkatība, pārmērīgs risks, zaudējums, dusmas un vēlme atgūt. Pēdējā atkal pārtop cerībā. Trīs spēki centrā palīdz saprast, kas dažādos brīžos šo kustību uztur.

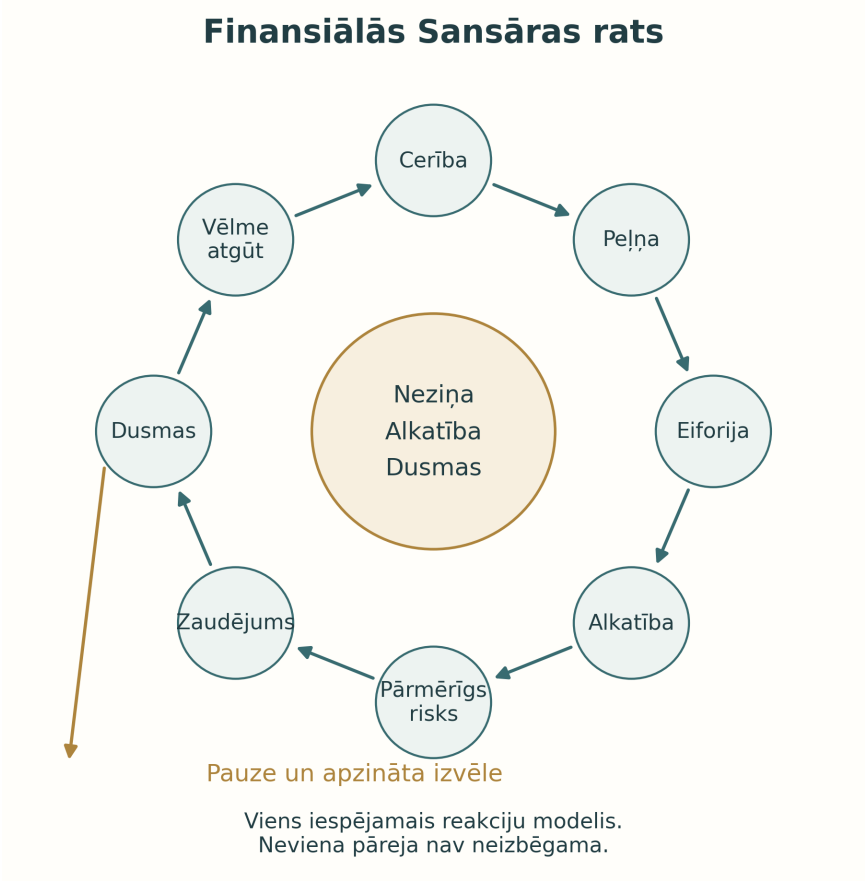

7.1. attēls. Viens iespējams reakciju loks ar iespēju to pārtraukt; tā nav obligāta notikumu secība.

Kāpēc rats griežas arī pēc mācības?

Reizēm mēs savu kļūdu saprotam gandrīz uzreiz. Spējam to izskaidrot draugam, pierakstīt dienasgrāmatā un pat sev apsolīt, ka tā vairs nekad neatkārtosies. Tomēr līdzīgā situācijā rīkojamies tāpat.

Tas notiek tāpēc, ka ar vārdiem atzīta patiesība vēl nav kļuvusi par ieradumu. Zināt, kāpēc cilvēks ir sadusmojies, un spēt nepakļauties dusmām ir divas atšķirīgas lietas.

Ratu uztur ne tikai nezināšana. To uztur arī pazīstamu reakciju vilinājums. Cerība ļauj uz brīdi aizmirst šaubas. Eiforija sniedz spēka sajūtu. Dusmas piedāvā vienkāršu vainīgo. Vēlme atgūt rada ilūziju, ka tūlīt viss tiks atjaunots.

Katrs no šiem stāvokļiem kaut ko sola. Ne obligāti naudu. Dažreiz tas sola mierinājumu, pašcieņu vai iespēju uz mirkli nejust bezspēcību. Tāpēc no rata izkāpt var būt grūtāk nekā vienkārši iemācīties jaunus tirgus jēdzienus.

Ko cilvēks cenšas atgūt

Naudas zaudējumam var pievienoties vēl kas: sajūta, ka zaudēta arī taisnība. Tad nākamajai izvēlei tiek uzlikts dubults uzdevums. Tai būtu jāatgūst summa un reizē jāapliecina, ka iepriekšējais priekšstats tomēr bija pareizs.

Ja šīs divas vajadzības nesadalām, pat atgūta nauda var nenoslēgt strīdu. Pārliecība vēl arvien prasīs savu pierādījumu. Tādēļ rats dažkārt turpinās arī tad, kad ārējais zaudējums jau izlīdzināts.

Vieta, kur iespējams apstāties

Lai izkāptu no rata, nav jāsagaida īpašs tirgus brīdis. Nav vajadzīga nevainojama prognoze vai pēdējais veiksmīgais darījums, kas it kā visu izlīdzinās.

Pārtraukums var sākties pavisam klusi. Cilvēks pamana vēlmi nekavējoties atgūt zaudēto, bet šoreiz nesteidzas. Viņš pamana eiforiju pēc veiksmes, bet nepārraksta paša noteiktās robežas. Viņš ierauga svešu panākumu un nepadara to par pavēli savai dzīvei.

Apzināšanās nav pārdabisks spēks, kas aptur cenu kustību. Tā ir spēja starp impulsu un rīcību atstāt vietu izvēlei. Šajā vietā rodas atbildība.

Arī apzinīgs cilvēks var kļūdīties. Arī viņu var pārņemt alkatība, bailes vai dusmas. Atšķirība nav pilnīgā nevainojamībā. Tā ir gatavībā ieraudzīt notiekošo un atgriezties pie skaidrības.

Rats neko nepasaka par nākamo cenu. Tas palīdz ieraudzīt, vai nākamo izvēli vēl aizvien pieņemam iepriekšējā notikuma dēļ. Šī atšķirība būs svarīga arī tad, ja izvēlēsimies citu instrumentu vai uzticēsim darbības tehnoloģijai.

Meklējuma turpinājums

Sistēmas maiņa var būt nepieciešama mācīšanās daļa. Ja iepriekšējā ideja nav pamatota, turēties pie tās tikai neatlaidības dēļ būtu tikpat akli kā mainīt visu pēc pirmās vilšanās. Jaunums pats vēl neatklāj, kāpēc to izvēlamies.

Atšķirība parādās jautājumā, ar kuru sākam no jauna. Vai esam ieraudzījuši kādu iepriekš neņemtu vērā apstākli? Vai

jaunā pieeja ļauj pārbaudīt citu domu? Vai tikai ceram vairs nesajust to, kas bija nepatīkams iepriekš?

Pēdējā gadījumā iespējams mainīt nosaukumu, indikatoru un programmu, atstājot neskartu pašu prasību. Tad katrs nākamais mēģinājums turpina veco loku. Taču, ja spējam nosaukt, ko tieši esam iemācījušies un ko vēl pārbaudām, meklējums var turpināties arī bez solījuma, ka šoreiz būs atrasta galīgā atbilde.

Atkārtojuma vieta

Atceries trīs situācijas, kurās pēc peļņas, zaudējuma vai nerealizētas cerības tavā rīcībā parādījās līdzīga reakcija. Tām nav obligāti jābūt finanšu darījumiem. Tā var būt arī vēlme nekavējoties pieņemt citu lēmumu, salīdzināt sevi ar kādu vai pierādīt savu taisnību.

Pieraksti, kas šajos notikumos atkārtojās. Vai tā bija cerība, eiforija, alkatība, dusmas vai vēlme kaut ko atgūt? Kurā brīdī tu vēl varēji izvēlēties nerīkoties automātiski?

Pēc tam pabeidz vienu teikumu: «Nākamreiz, kad atpazīšu šo brīdi, es vispirms...». Lai turpinājums nav grandiozs solījums. Pietiek ar nelielu, pārdomātu pauzi, kura ļauj atkal ieraudzīt plašāku kopainu.

Taču pauzei vajag vietu arī materiālajā dzīvē. Ja katram nākamajam mēģinājumam uzticam arvien vairāk, drīz var nepietikt ar atziņu, ka drīkstam apstāties. Jāvaicā, ko esam pakļāvuši šim lokam.

8. NODAĻA — RISKS: ROBEŽA STARP APZINĀŠANOS UN IZNĪCĪBU

Reizēm cilvēka lielākā kļūda ir tā, ka vienai prognozei viņš uztic pārāk daudz. Nepiepildījusies gaida tad paņem līdzi iespējas, kurām ar šo prognozi nevajadzēja būt saistītām.

Riska robeža ir vieta, kur atzīšanās «es nezinu nākotni» iegūst materiālu nozīmi. Cik daudz esmu gatavs tai uzticēt? Kas paliks ārpus šīs izvēles, arī ja ļoti vēlēšos sev pierādīt pretējo?

Iespēja turpināt

Kapitālam ir ne tikai cena. Tam ir arī nozīme: tas dod cilvēkam izvēles iespēju. Pēc neliela zaudējuma vēl var pārdomāt notikušo, mainīt pieņēmumus vai vienkārši nerīkoties. Pēc postoša zaudējuma daudzas izvēles var pazust uz ilgu laiku.

Tāpēc riska ierobežošana sākas ar jautājumu, kas atšķiras no ierastā «cik es varētu nopelnīt?»: cik liels zaudējums vēl ļautu man saglabāt līdzsvaru un turpināt dzīvi bez piespiedu mēģinājuma nekavējoties visu atgūt?

Atbilde katram cilvēkam būs atšķirīga. Tā atkarīga no dzīves apstākļiem, ienākumiem, saistībām un no tā, kādiem mērķiem nauda paredzēta. Līdzekļi mājoklim, pārtikai un citām nepieciešamām vajadzībām nav jāpakļauj spekulatīvam riskam. Neviens universāls procents neaizstāj šo atbildību.

Robeža ir jēgpilna tikai tad, ja to apzināmies pirms iznākuma. Ja pēc katras neveiksmes to pārrakstām, robeža pamazām kļūst par vēl vienu ilūziju.

Kā mazs risks maina zaudējumu sēriju

Lai ieraudzītu principu, nevis izveidotu tirgošanas instrukciju, iedomāsimies sākuma kapitālu 10 000 naudas vienību. Aplūkosim trīs atšķirīgas riska robežas: 1%, 5% un 10% no tobrīd atlikušā kapitāla katrā darījumā.

Pieņemsim vienkāršotu situāciju: desmit secīgi zaudējumi, un katrs zaudējums precīzi atbilst attiecīgajam procentam. Šajā modelī nav komisiju, cenu pārrāvumu, neparedzētas izpildes vai citu papildu izmaksu. Tas nav solījums, ka reālā tirgū zaudējumu vienmēr izdosies ierobežot tik precīzi.

Pēc desmit zaudējumiem kapitāla atlikums būtu aptuveni 9 044 vienības pie 1% riska, 5 987 vienības pie 5% riska un 3 487 vienības pie 10% riska. Zaudējumu sērija ir viena un tā pati, taču tās sekas dzīves turpmākajām iespējām ir ļoti atšķirīgas.

Mazāks risks nepadara sliktu ideju par labu. Tas negarantē peļņu un neizslēdz zaudējumus. Tas tikai samazina katras kļūdas spēju iznīcināt iespēju turpināt.

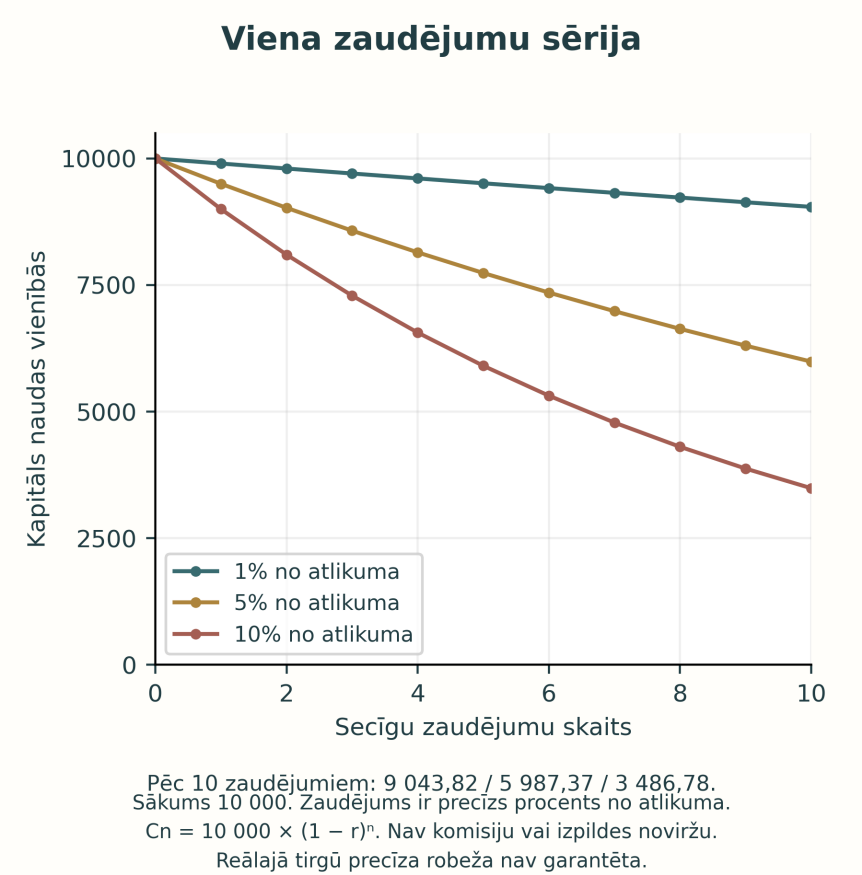

8.1. attēls. Viena zaudējumu sērija, trīs atšķirīgas robežas: riskam ir nozīme arī tad, kad neviens darījums neizdodas.

Zaudējuma nelineārā daba

Ja kapitāls samazinās par desmit procentiem, tā atgūšanai nepieciešams pieaugums, kas ir nedaudz lielāks par desmit procentiem. Pēc divdesmit procentu krituma nepieciešami jau divdesmit pieci procenti. Pēc piecdesmit procentu krituma, lai atgrieztos sākuma punktā, vajadzīgs simtprocentīgs pieaugums.

Šī ir vienkārša, bet spēcīga likumsakarība: jo dziļāks zaudējums, jo stāvāks kļūst atgriešanās ceļš. Tirgus mums nav parādā šādu atgūšanos, un neviens grafiks negarantē, ka tā pienāks.

Tieši šeit alkatība un dusmas var sastapt matemātiku. Cilvēks redz, cik tālu viņš ir no iepriekšējā kapitāla, un mēģina saīsināt ceļu ar vēl lielāku risku. Taču vēl lielāks risks var šo ceļu padarīt vēl garāku vai pilnīgi slēgt.

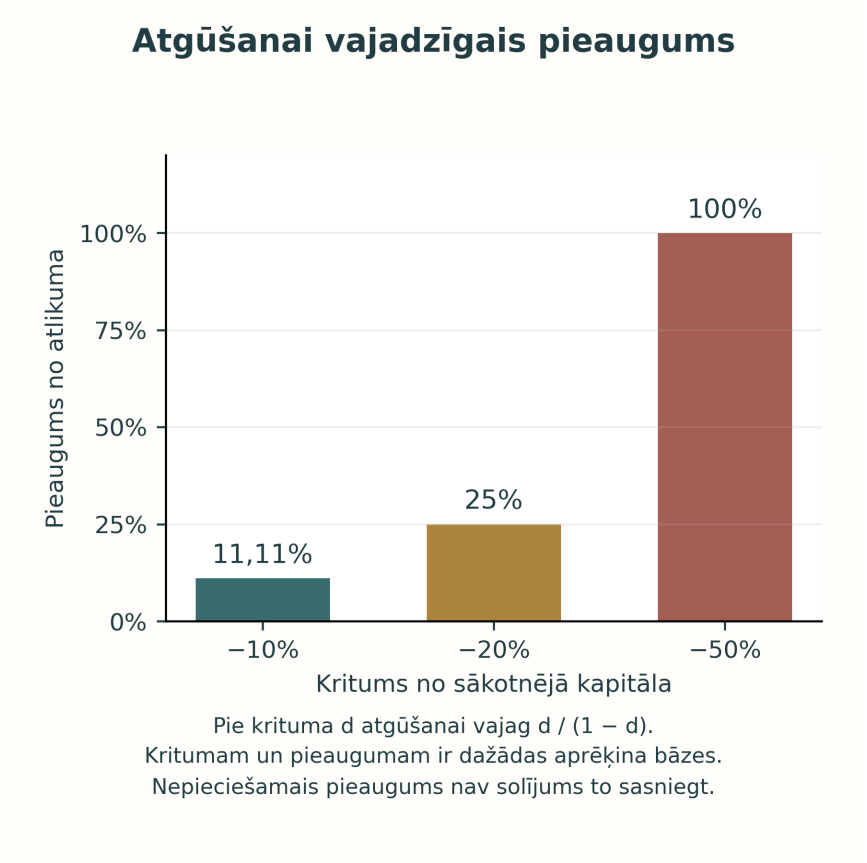

8.2. attēls. Jo dziļāks kritums, jo lielāks relatīvais pieaugums nepieciešams, lai sasniegtu iepriekšējo kapitāla līmeni.

Vairāki logi — viens risks

Atcerēsimies astoņu valūtu un 28 pāru apli. Tas māca skatīties uz tirgu kā uz savstarpēji saistītu veselumu. Tagad šī pati atziņa iegūst otru nozīmi: ja instrumenti ir saistīti, arī mūsu riski var būt saistīti.

Iedomāsimies trīs dažādus darījumus, kuri visi lielā mērā balstīti uz vienu gaidu — ASV dolāra vājināšanos. Piemēram,

eiro un mārciņas pirkšanu pret dolāru un dolāra pārdošanu pret franku. Nosaukumi atšķiras, bet kopīga tirgus kustība var ietekmēt visus trīs vienā nelabvēlīgā virzienā.

Šie darījumi nav matemātiski identiski. Citas valūtas un atšķirīgie apstākļi var mainīt to iznākumu. Tomēr būtu kļūdaini uzskatīt, ka trīs atšķirīgi grafiki automātiski nozīmē trīs neatkarīgus riskus.

Pieņemsim, ka visi trīs darījumi atvērti reizē un katra plānotais zaudējums ir 1% no viena un tā paša sākuma kapitāla. Ja visi trīs sasniedz tieši šo zaudējumu, to summa ir 3% no šā kapitāla. Šeit saskaitām zaudējumus skaidri noteiktā scenārijā; neaprēķinām tā varbūtību vai visu kopējo risku. Vienas valūtas klātbūtne pati par sevi nepierāda vienādu cenu kustību. Faktiskie zaudējumi var pārsniegt plānotos, ja izpilde notiek sliktākos apstākļos.

Saprast tirgu kā veselumu nozīmē uzdot jautājumu ne tikai par katru atsevišķu izvēli, bet arī par to, ko visas izvēles dara kopā.

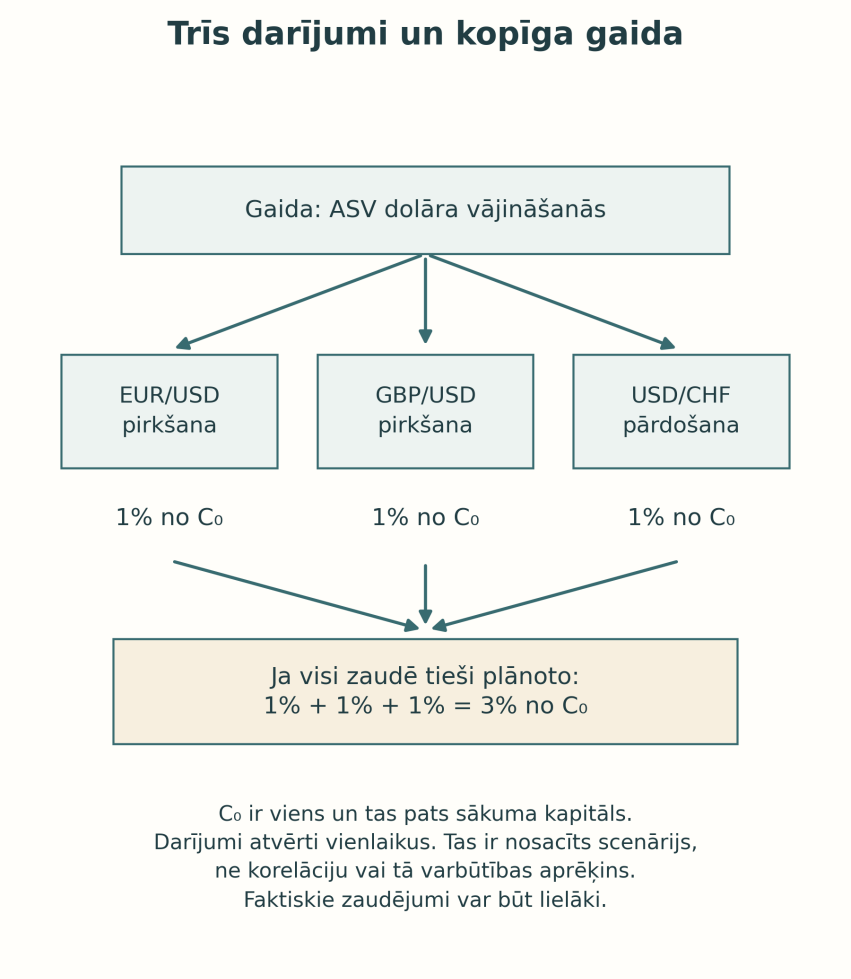

8.3. attēls. Dažādi instrumenti var nest kopīgu risku; daudzums pats par sevi nav diversifikācija.

Robeža nav tikai cipars

Riska pārvaldība bieži sākas ar skaitļiem, bet nebeidzas pie tiem. Cipars zaudē jēgu, ja cilvēks nav gatavs to ievērot. Apzināta robeža ir lēmums, kuru pieņemam skaidrā prātā, vēl pirms eiforija vai dusmas sāk mainīt mūsu spriedumu.

Tomēr arī iepriekš noteikta robeža nav absolūta aizsardzība. Strauji cenu lēcieni, tirgus likviditātes trūkums, tehniskas problēmas un aizņemtu līdzekļu izmantošana var radīt lielākus zaudējumus par iecerēto. Riska izpratne ietver arī gatavību atzīt, ka kontrolei ir robežas.

No šī skatpunkta riska pārvaldība ir pazemība darbībā. Tā neapgalvo, ka zinām nākamo cenu. Tā apliecina, ka apzināmies savas nezināšanas cenu.

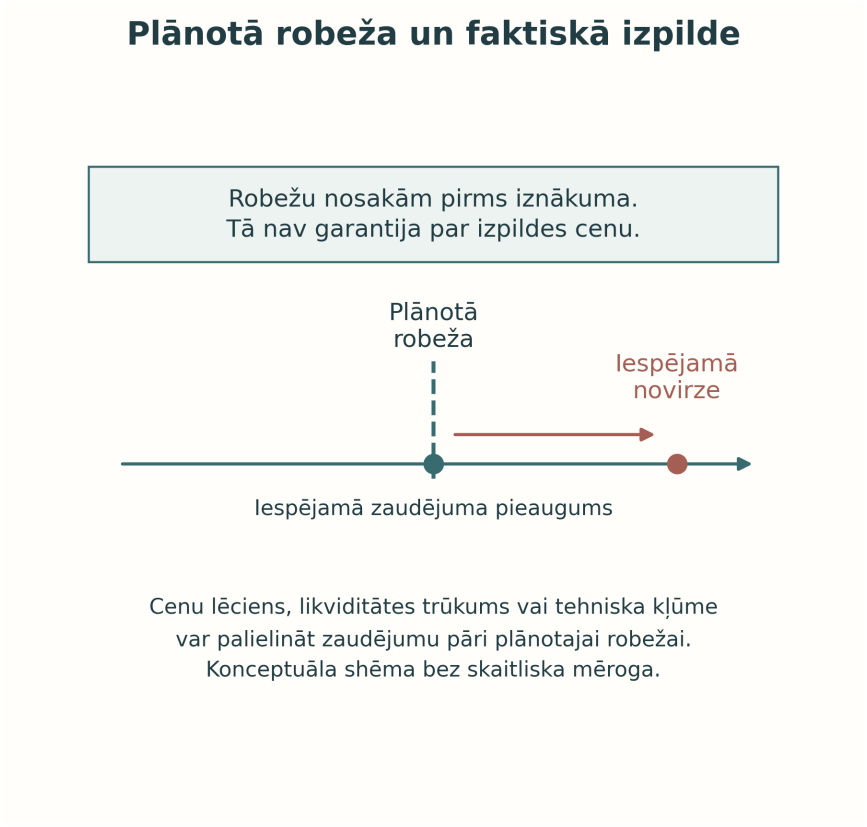

8.4. attēls. Plānotā riska robeža un iespējamā novirze faktiskajā izpildē. Shēma ir konceptuāla; precīzu izpildi tā negarantē.

Ko robeža sargā

Divdesmit astoņu pāru modelī vienas valūtas saites nepazūd tikai tāpēc, ka tās redzam dažādos logos. Arī dzīvē viena un tā pati nauda nekļūst vairākkārt pieejama tikai tāpēc, ka tai nosaucam vairākus nodomus.

Riska robežai tāpēc ir arī otra puse: kam šie līdzekļi jau kalpo? Ja ar tiem jāapmaksā ikdienas vajadzības, tās nepazūd

kopā ar mūsu pārliecību par iespēju. Iecerētais ieguvums vēl nav resurss, ar kuru šīs vajadzības segt.

Nekāds iepriekšējais zaudējums neuzliek pienākumu veikt nākamo darījumu. Atteikšanās piedalīties var atstāt vietu tam, ko neesam gatavi pakļaut nenoteiktībai.

Panākums un tā mērogs

Manā praktiskajā pieredzē ir arī nokārtoti FTMO vērtēšanas posmi. Apliecinājumos ir norādīta gan tirdzniecības mērķa sasniegšana, gan zaudējumu robežu ievērošana attiecīgajā vērtējumā. Tas ir konkrēts paveikts darbs noteiktos nosacījumos.

Sasniegumu nevajag ne paslēpt, ne paplašināt tā nozīmi pāri tam, ko tas apliecina. No sertifikāta nevar izlasīt visu turpmāko konta vēsturi vai secināt, ka vienmēr būs iespējams atkārtot rezultātu. Tajā nav arī pierādījuma, kura programma izmantota. Šīs robežas atzīšana neatņem panākumam vērtību; tā ļauj nosaukt to precīzi.

Mana robeža

Par iespējamu zaudējumu var domāt arī bez darījuma. Svarīgs ir jautājums: ko šī summa nozīmē manā dzīvē, un vai mans lēmums mainītos, ja man to vajadzētu nosaukt vārdā vēl pirms iznākuma?

Skaitlis kļūst par robežu tikai tad, kad tas ir daļa no rīcības. Kā šo vienošanos ar sevi noturēt arī brīdī, kad pārliecība, nogurums vai steiga saka ko citu?

9. NODAĻA — PIECI SOĻI ĀRPUS RATA

Pamanīt atkārtojumu un mainīt rīcību ir dažādi notikumi. Starp tiem var paiet ilgs laiks. Ceļam vajadzīgas vietas, pie kurām atgriezties arī tad, kad sākotnējā skaidrība zudusi.

Apzināšanās, atpazīšana, disciplīna, atbrīvošanās un kalpošana ir pieci šī ceļa posmi. Tie palīdz aprakstīt attiecību maiņu ar savu rīcību un citiem cilvēkiem. Tiem nav noteikta ienākumu sliekšņa vai vienreiz iegūstama apliecinājuma.

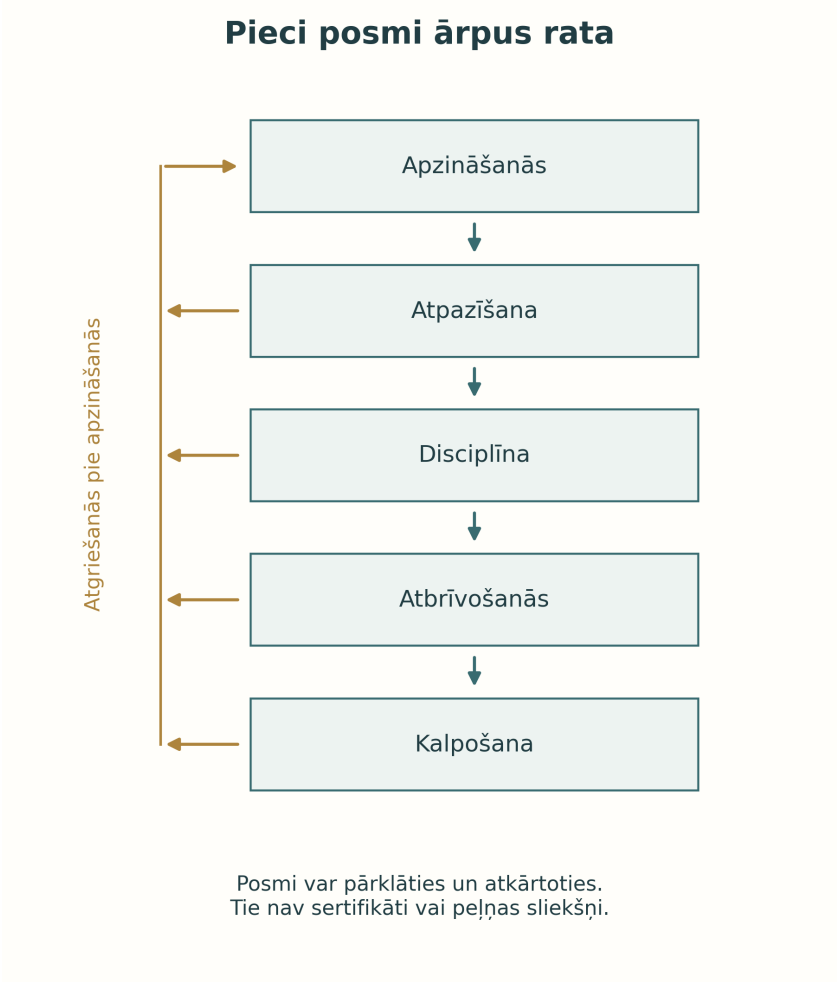

9.1. attēls. Pieci posmi ar iespēju atgriezties pie apzināšanās: apzināšanās, atpazīšana, disciplīna, atbrīvošanās, kalpošana.

Pirmais solis — Apzināšanās

Lai izkāptu no rata, tas vispirms jāierauga.

Cilvēks nereti pamana tikai atsevišķus notikumus: šodien veicās, vakar neveicās, rīt varbūt izdosies labāk. Taču, kad

viņš pirmoreiz paskatās uz savu pieredzi kā uz veselumu, atklājas kaut kas nozīmīgāks. Mainās darījumi, bet atkārtojas sajūtas. Mainās cenas, bet atgriežas tā pati steiga, pārliecība vai vilšanās.

Apzināšanās nav sevis nosodīšana. Tas ir godīgs skatiens: «Es atkal meklēju tirgū apstiprinājumu savai taisnībai.» Vai: «Man šķiet, ka vēl viens rezultāts beidzot ļaus justies mierā.» Šāds skatiens vēl neko negarantē, taču tas pārtrauc ilūziju, ka visu nosaka tikai ārēji apstākļi.

Mēs nevaram vienmēr izvēlēties, kāds notikums mūs piemeklēs. Taču reizēm varam pamanīt to, kā paši sākam ar to dzīvot.

Otrais solis — Atpazīšana

Apzināties ratu nozīmē redzēt kopīgo rakstu. Atpazīt — nozīmē ieraudzīt spēku, kurš konkrētajā brīdī mēģina noteikt mūsu nākamo soli.

Neziņa čukst: «Šoreiz es noteikti zinu.» Alkatība saka: «Ar sasniegto nepietiek.» Dusmas pieprasa: «Tev jāatgūst savējais.» Tie nav sveši spēki, kas apzināti iemājo cilvēkā. Tie ir vārdi, ar kuriem šajā grāmatā apzīmējam atpazīstamas cilvēka domāšanas un emociju izpausmes.

Atpazīšana nav mēģinājums aizliegt sev just. Neviens nevar vienkārši izslēgt vilšanos vai prieku. Taču ir atšķirība starp «es jūtu dusmas» un «dusmas pieņem lēmumu manā vietā». Vienā gadījumā sajūta ir mūsu pieredzes daļa. Otrā tā kļūst par neredzamu pavēli.

Šajā brīdī rodas neliela, bet būtiska brīvība — iespēja nepaklausīt katrai domai tikai tāpēc, ka tā izskan pārliecinoši.

Trešais solis — Disciplīna

Apzināšanās ļauj ieraudzīt. Atpazīšana ļauj nosaukt. Bet, lai šī izpratne nepazustu pirmajā satricinājumā, tai vajadzīga vieta mūsu ikdienas rīcībā.

Disciplīna bieži tiek uztverta kā stingrs aizliegumu saraksts. Taču mūsu skatījumā tā nav cietums. Tā ir tilts starp sapratni un darbību. Cilvēks skaidrā brīdī nosaka sev robežas, kuras pasargā viņu brīdī, kad emocijas kļūst skaļākas par saprātu.

Viena no šīm robežām ir risks. Ja jau atzīstam, ka nākotni nevaram droši paredzēt, mēs nedrīkstam visu uzticēt vienai cerībai. Cita robeža ir spēja atgriezties pie paša pieņēmumiem un tos pārbaudīt. Disciplīna nav akla turēšanās pie kļūdainas idejas; tā ir arī drosme atzīt, ka ideja vairs nav pamatota.

Tāpēc cilvēks var apzināti pierakstīt savu lēmumu iemeslus, noteikt pieļaujamā riska robežas un pēc tam izvērtēt ne tikai iznākumu, bet arī pašu rīcību. Šeit nav runa par universālu tirdzniecības recepti. Runa ir par cilvēka spēju turēt vārdu pašam sev.

Brīvība bez robežām viegli pārtop jaunā atkarībā no nākamā rezultāta. Pārdomāta robeža palīdz saglabāt tiesības arī rīt izvēlēties pašam.

Algoritms kā ceļabiedrs

Mūsdienu pasaulē daļu noteikumu var uzticēt tehnoloģijai. Algoritms var bez noguruma pārbaudīt iepriekš noteiktus nosacījumus, sekot noteiktām robežām un izpildīt darbības bez cilvēka mirkļa dusmām vai eiforijas.

Tomēr algoritms pats par sevi nav gudrība. Tas neizvēlas, kādam mērķim nauda kalpo mūsu dzīvē. Tas nesaprot, vai paša cilvēka noteikumi ir saprātīgi. Tas var konsekventi atkārtot arī kļūdainu pieeju, un kļūda, ko automatizējam, nepazūd tikai tāpēc, ka to izpilda dators.

Automatizācija var mazināt daļu impulsīvu lēmumu, bet tā neizdzēš tirgus risku, tehniskas kļūmes vai pārlieku uzticēšanos sistēmai. Cilvēkam joprojām jāsaprot, kāpēc noteikumi pastāv, kad tos pārskatīt un kādu zaudējumu viņš spēj uzņemties.

Ja algoritms palīdz saglabāt disciplīnu, tas ir ceļabiedrs. Ja tam uzticam cerību, ka tas beidzot atbrīvos mūs no atbildības, esam tikai nomainījuši vienu pieķeršanās veidu pret citu.

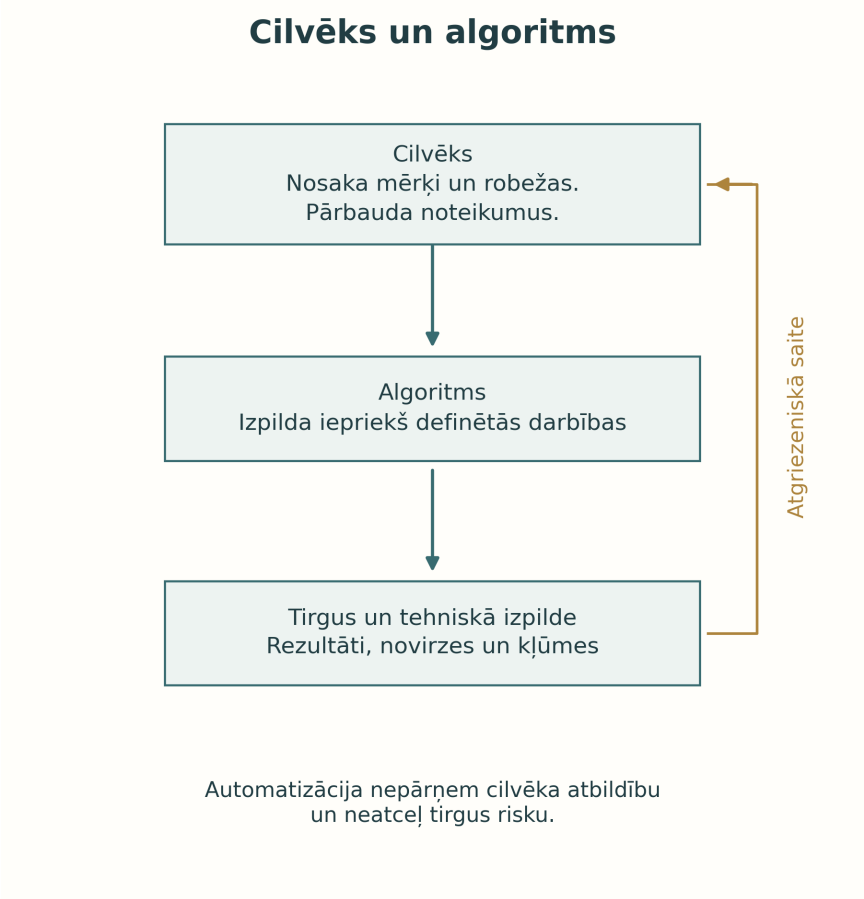

9.2. attēls. Cilvēks nosaka atbildību un robežas; algoritms var palīdzēt tās ievērot, bet nevar aizstāt izpratni.

Ceturtais solis — Atbrīvošanās

Kad disciplīna kļūst par apzinātu ieradumu, cilvēka attiecības ar rezultātu pamazām var mainīties.

Peļņa vēl arvien priecē. Zaudējums vēl arvien var sarūgtināt. Taču ne katra kustība ekrānā kļūst par spriedumu par cilvēku.

Viņam vairs nav jāpierāda sava vērtība ar nākamo veiksmīgo darījumu vai jāatgūst pagātnes cieņa ar aizvien lielāku risku.

Atbrīvošanās nav stāvoklis, kurā cilvēks vairs nekad nešaubās un nepieļauj kļūdas. Tā ir pakāpeniska atteikšanās no maldīgās pārliecības, ka mieru var iegūt tikai tad, kad ārējā pasaule pilnībā pakļaujas mūsu vēlmēm.

Tirgus var palikt tikpat mainīgs kā agrāk. Bet cilvēks iegūst iespēju nesekot katrai kustībai ar savu iekšējo mieru. Viņš sāk nošķirt finanšu iznākumu no cilvēka vērtības, iespēju no pienākuma to izmantot un vēlmi nopelnīt no nepieciešamības nepārtraukti uzvarēt.

Šeit finansiālā Nirvāna pirmoreiz kļūst nojaušama nevis kā galīgā balva, bet kā atvieglojums: pasaule turpina kustēties, un mums nav jāgriežas tai līdzi katrā mirklī.

Piektais solis — Kalpošana

Kalpošana pavērš ceļu pret citiem. Līdz šim cilvēks mācījās, kā nepadarīt sevi par naudas kalpu. Tagad viņš jautā, kam var kalpot tas, ko sapratis un ieguvis.

Ja cilvēks iemācījies, ka nauda nav viņa vērtības mērs, viņš var sākt citādi raudzīties arī uz to, ko ar savu pieredzi un iespējām dod citiem. Viņš vairs nav spiests uzskatīt visu iegūto tikai par pierādījumu savam pārākumam.

Kalpošana neprasa atdot visu nopelnīto vai pasludināt savus uzskatus par vienīgo patiesību. Tā var sākties ar kaut ko pavisam vienkāršu: neizmantot otra cilvēka neziņu savā labā, godīgi pastāstīt par savām kļūdām, dalīties ar pārbaudītu pieredzi un palīdzēt kādam ieraudzīt risku, kuru pats agrāk nepamanīji.

Cilvēks, kurš patiešām apzinās tirgus nenoteiktību, nevar godīgi apsolīt citam drošu peļņu. Taču viņš var palīdzēt citam iemācīties uzdot labākus jautājumus, pamanīt savu atbildību un nesajaukt cerību ar garantiju.

Tā brīvība vairs nav tikai personisks stāvoklis. Tā kļūst par attieksmi pret apkārtējo pasauli. Nauda atgriežas savā vietā — kā instruments dzīvei, radīšanai, rūpēm un iespējai dot vērtību.

Saviem praktiskajiem darbiem esmu devis arī publisku vietu MQL5 platformā. Tur lasītājam pieejami mani bezmaksas EA un citi instrumenti. Tie ir konkrēti izstrādes rezultāti, kurus iespējams apskatīt arī ārpus šīs grāmatas.

Šādu pieejamību šeit piedāvāju aplūkot kā vienu iespējamu kalpošanas formu. Bezmaksas darbs pats par sevi vēl nav labs vai ienesīgs darbs. Taču tas ļauj otram iepazīties ar piedāvāto, nepieprasot par pašu pieejamību samaksu. Kā šo iespēju izmantot un ko par to secināt, paliek lasītāja ziņā.

Kalpošanas mērs tad nav lejupielāžu skaits. Svarīgi ir arī, vai līdzās instrumentam paliek godīgs skaidrojums par tā robežām. Pretējā gadījumā pat dāvana var kļūt par solījumu, kuru otrs sadzirdējis, lai gan tam nav pamata.

Atgriezties pie sākuma

Šis ceļš nav vienvirziena kāpnes. Arī pēc skaidra lēmuma var atgriezties vecā steiga, un arī kalpojot citiem var rasties vēlme saņemt apliecinājumu savai pārākai izpratnei. Tad apzināšanās atkal ir vajadzīga turpat, kur atrodamies.

Spēja atgriezties nepadara iepriekšējo darbu veltīgu. Tā ļauj to turpināt.

Šodienas solis

Vienu pārmaiņu var nosaukt pietiekami konkrēti, lai vēlāk pamanītu, vai tā notikusi. Tā var būt atgriešanās pie lēmuma pieraksta vai saruna, kurā godīgi nosaucam arī to, ko nezinām. Šādam solim nav vajadzīga jauna peļņa, lai to varētu izdarīt.

Ceļš, kas sākās ar savu ieradumu, aizved līdz attiecībām ar citiem. Ko šādā ceļā vairs nozīmē finansiālā brīvība? Vai tai joprojām meklējam skaitli, kuru sasniedzot viss būtu pabeigts?

10. NODAĻA — FINANSIĀLĀ NIRVĀNA

Tirgus neko nesola. Tagad šajos vārdos var sadzirdēt arī atvieglojumu. Nav jāgaida no tirgus pēdējā atbilde, pēc kuras drīkstēsim dzīvot.

Cilvēks var gadiem sev sacīt: vēl viens sasniegums, un tad pietiks. Taču katrs sasniegtais skaitlis kļūst par sākumu nākamajam. Mērķis attālinās līdz ar tuvošanos. Bagātības kalna augstumu nosaka arī tas, ko ceram tā virsotnē beidzot saņemt.

Ja tur meklējam līdzekļus konkrētai vajadzībai, varam nosaukt, kam tie kalpos. Ja meklējam apliecinājumu, ka esam pietiekami vērtīgi, skaitlim būs grūti kļūt par atbildi. Nākamajā dienā to atkal būs iespējams salīdzināt ar lielāku.

Pietiekamības vieta

Naudas trūkums ir reāls. Neapmaksātu mājokli, pārtiku vai aprūpi nevar aizstāt ar skaistu domu par iekšējo mieru. Brīvībai ir arī materiāli apstākļi, un runāt par to, aizmirstot cilvēka vajadzības, nozīmētu aizmirst pašu cilvēku.

Tomēr vajadzībām un nebeidzamai prasībai pēc sava nozīmīguma ir atšķirīgi mērogi. Pirmajām iespējams pievērsties un meklēt līdzekļus. Otrā var izmantot katru iegūto līdzekli, lai pieprasītu vēl vienu.

Tāpēc jautājums «kam šī nauda kalpos?» maina visu skatienu. Tas atgriež naudai lietojumu. Mājoklis, laiks radīšanai, rūpes par tuvinieku, iespēja palīdzēt — atbildei var būt konkrēta

vieta dzīvē. Tad nauda vairs nav tikai nākamā naudas skaitļa priekšnoteikums.

Finansiālā Nirvāna nav bagātības kalns. Tā ir brīvība, kur nauda kalpo cilvēkam, nevis cilvēks naudai.

Viena pasaule un divas kustības

Astoņu valūtu un divdesmit astoņu attiecību tīkls neapstājas brīdī, kad cilvēks saprot savu ieradumu. Citas vajadzības, darījumi un gaidas turpina to mainīt. Mūsu vieta šajā pasaulē ir reāla, taču tā nav visas pasaules centrs.

Iekšējais rats turpretī prasa mūsu līdzdalību. Lai vēlme atgūt pārtaptu nākamajā nepārdomātajā mēģinājumā, mums šis mēģinājums jāizdara. Tieši šeit abas kustības šķiras: ārējai kustībai nav vajadzīga mūsu piekrišana, savai nākamajai darbībai varam meklēt citu pamatu.

Tas neatceļ neziņu par nākotni. Tas maina mūsu attiecības ar to. Mums vairs nav jāpārvalda viss tirgus, lai sāktu atbildēt par savu dalību tajā.

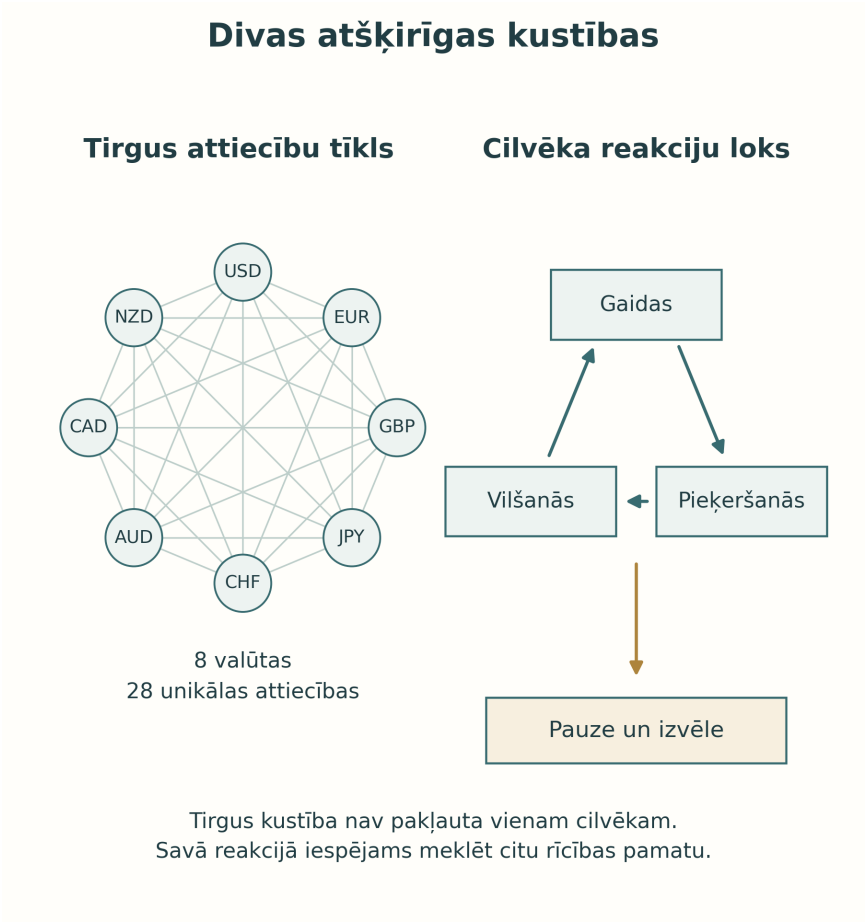

10.1. attēls. Ārējais attiecību tīkls turpina kustību; cilvēka automātisko reakciju lokā paliek vieta izvēlei. Šīs ir divas dažādas kustības.

Iespēja atstāt neatbildētu

Vēlme būt brīvam var kļūt par jaunu prasību sev: nekad nešaubīties, nedusmoties, nezaudēt mieru. Tad pat filozofiska atziņa pārvēršas vēl vienā pārbaudījumā, kurā obligāti jāuzvar.

Taču peļņa var priecēt, un zaudējums var sāpēt. Pārdzīvojums nepazūd tāpēc, ka protam to nosaukt. Jautājums ir par to, ko no šīs sajūtas pieprasām nākamajam notikumam.

Vai tam noteikti jāizlabo iepriekšējais? Vai drīkst palikt diena ar nepatīkamu iznākumu, kurai neseko mēģinājums to tūlīt pārrakstīt? Šeit brīvība iegūst klusu formu: nepabeigt vienu strīdu ar tirgu un tomēr turpināt savu dzīvi.

Arī riska robeža tad kļūst saprotama citādi. Tā atstāj vietu iespējām, kurām šajā strīdā nav jāpiedalās. Ne katrs mūsu dzīves resurss ir jāizmanto, lai saņemtu vēl vienu atbildi uz cenu kustību.

Apliecinājums un jautājums

Praktisks panākums un vēlme pēc absolūtas kontroles nav viens mērogs. Sasniegtais mērķis ir notikums ar nosacījumiem un robežām. Prasība, lai pēc tā vairs nekad nebūtu šaubu, attiecas jau uz visu turpmāko dzīvi. Neviens atsevišķs notikums nevar vienlaikus atbildēt par abiem.

To ir svarīgi atcerēties arī tad, kad meklējumiem bijuši rezultāti. Pretējā gadījumā paliktu tikai divas netaisnīgas iespējas: vai nu noliegt visu paveikto, jo tas nav padarījis mūs nekļūdīgus, vai iztēloties, ka viens panākums šo nekļūdīgumu jau piešķīris.

Starp šiem diviem spriedumiem paliek vieta daudz precīzākai attieksmei. Varu atzīt, ko esmu izdarījis, un turpināt pārbaudīt to, ko vēl nezinu. Sasniegums nav jāmazina, lai atzītu tā robežu. Robeža savukārt nav jāslēpj, lai saglabātu cieņu pret paveikto.

Šeit mainās arī meklējuma jēga. Ja no katra jaunā instrumenta gaidām, lai tas beidzot atbrīvo no jebkādas nedrošības, darbs nekad nevarēs būt pietiekams. Ja spējam nosaukt tam konkrētu uzdevumu, varam arī izvērtēt, vai tas šo uzdevumu pilda. Instruments atgriežas lietojumā, un cilvēkam nav tam jāuztic visa sava dzīve.

Ārpus ekrāna

Šajā grāmatā par finansiālo Nirvānu runāju kā par metaforu attiecībām ar naudu. Tā nav budisma atbrīvošanās mācības pilns skaidrojums vai apgalvojums, ka finanšu disciplīna piepilda šīs tradīcijas garīgo mērķi.

Arī šīs metaforas ietvaros ceļš nebeidzas ar nevainojamu mieru. Vecā steiga var atgriezties. Var nākties vēlreiz apstāties un pārbaudīt, kāpēc nākamais skaitlis kļuvis tik svarīgs. Atgriešanās pie šī jautājuma ir daļa no dzīves, kuru mēģinām veidot.

Nauda var palīdzēt dzīvot, radīt un rūpēties. Pieredze var noderēt citam, ja tai līdzi nenesam prasību atkārtot mūsu ceļu. Kalpošana tad iegūst vietu arī ārpus mūsu pašu rezultāta.

Tirgus turpinās kustēties. Arī tad, kad no tā vairs neprasīsim atļauju būt cilvēkam.

NOSLĒGUMS — BRĪVA CILVĒKA EVAŅĢĒLIJS

Ja nauda kalpo cilvēkam, svarīgi kļūst arī tas, kā izturamies pret citiem tās ceļā. Otra neziņa nevar būt attaisnojums maldināšanai. Paša veiksmīgais rezultāts nedod tiesības solīt citam to pašu.

Dalīties ar pieredzi nozīmē ļaut ieraudzīt arī tās robežas: ko zinām, ko pieņēmām un kas palika ārpus mūsu kontroles. Stāsts, no kura izņemtas šaubas un zaudējumi, var kļūt par vēl vienu pieķeršanās avotu cilvēkam, kurš meklē glābiņu gatavā atbildē.

Kalpošana sākas tur, kur palīdzība atstāj otram tiesības domāt un lemt pašam. Mēs varam dot savu skatījumu, bet nevaram uzņemties otra vietā viņa dzīvi. Arī viņam nav jānes mūsu vajadzība justies pareiziem.

Cilvēks nav radīts naudai. Naudai jākalpo cilvēkam.

Šai atziņai ir sekas arī ārpus tirgus. Tā liek vaicāt, vai mūsu rīcība atstāj vietu rūpēm, radīšanai un citu cilvēku cieņai. Brīvība, par kuru runājam tikai sev, vēl nav viss šīs grāmatas ceļš.

PĒCVĀRDS — CEĻŠ TURPINĀS

Šis darbs nav punkts, bet komats.

Tirgus bija kā Sansāras rats, kas grieza augšup un lejup. Vienu dienu eiforija, otru — izmisums. Ilgu laiku šķita, ka tirgus ir ienaidnieks, kas moka. Bet pamazām, soli pa solim, kļuva skaidrs: tirgus ir skolotājs. Un šī atziņa pamazām mainīja visu.

No šīm mācībām radās stratēģija. Tā kļuva par laivu okeānā, par karti tumsā, par ceļvedi haosā. Tā nav ideāla un tā nav visiem, bet tā bija pietiekama, lai palīdzētu iemācīties disciplīnu un atrast līdzsvaru.

Es ar to dalos nevis lai teiktu: «Šādi jādara visiem.» Bet lai sacītu: «Ceļš ir iespējams.» Katrs var atrast savu stratēģiju, savu disciplīnu, savu ceļu. Jo patiesībā tirgus māca par dzīvi, un dzīve māca par tirgu.

Stratēģijas tehnisko aprakstu šajā grāmatā atstāju malā. No šīs pieredzes paliek jautājums par to, kādu vietu nauda ieņem mūsu dzīvē. Šo jautājumu nevaru atrisināt tavā vietā.

Lai šīs lappuses paliek tev kā ceļa rādītājs. Arī tad, ja tavs ceļš aizvedīs citur.

MANI ZELTA GRĀLA MEKLĒJUMI

Sākumā tirgus man šķita vieta, kur ātri var nopelnīt. Vēlāk šī cerība pārtapa ilgstošos meklējumos. Es izmēģināju tirdzniecības idejas, indikatorus, sistēmas un Expert Advisor jeb EA — programmas, kurās darbības nosaka iepriekš izteikti noteikumi.

Tie bija mani zelta grāla meklējumi.

Mani publiskie darbi saglabā daļu no šā ceļa. Tajos redzamas atšķirīgas pieejas un mēģinājumi tirdzniecības domu izteikt pārbaudāmos nosacījumos. Vairāku valūtu sistēmas ideja šajos darbos sastopas ar praktisku uzdevumu: ieraudzīt astoņas valūtas un divdesmit astoņas attiecības kopā. Tas ir tas pats savstarpējās saistības jautājums, kuru šajā grāmatā aplūkoju plašāk.

Un maniem meklējumiem bija arī panākumi.

Mani FTMO apliecinājumi norāda uz trim atšķirīgiem nokārtotiem posmiem. 2024. gada 31. jūlijā — FTMO Challenge. 2024. gada 8. augustā — Verification. 2026. gada 16. februārī — vēl viens FTMO Challenge.

FTMO Challenge — 31.07.2024. Atvērt FTMO ↗

FTMO Verification — 08.08.2024. Atvērt FTMO ↗

FTMO Challenge — 16.02.2026. Atvērt FTMO ↗

Šīs pieturas pieder manam ceļam. Tās nevajag izņemt, lai stāsts kļūtu par ērtu līdzību, kurā cilvēks tikai kļūdās, līdz atrod filozofiju. Praktiskais darbs, mācīšanās un sasniegtais šajā pieredzē pastāv līdzās jautājumiem, uz kuriem viena atbilde vēl nav atrasta.

Vienlaikus sertifikāts apliecina konkrēta vērtēšanas posma nokārtošanu. Tas nav visa konta ilgtermiņa vēsture un nenosauc programmu, kura izmantota. Tāpēc šeit nevienu no saviem EA nesaistu ar šiem rezultātiem. Es varu parādīt gan darbu, gan sasniegumu, nepārvēršot tos par solījumu citam.

Meklējumu atstāsts viegli kļūst pārāk gluds. No tā var izņemt kļūdas, un tad paliek tikai panākumu rinda. Var izņemt panākumus, un tad paliek tikai maldīšanās. Nevienā no šiem stāstiem vairs nav visa cilvēka, kurš strādāja. Šeit gribu atstāt vietu abiem — tam, ko izdevās paveikt, un tam, ko vēl nācās saprast.

Šīs grāmatas pamatatziņa neatceļ praktisko darbu. Tā jautā, kādu vietu šis darbs ieņem dzīvē. Nauda un instruments var kalpot konkrētam mērķim. Ja no tiem prasām, lai tie atbild arī par mūsu vērtību, mieru un visu nākotni, uzdevums kļūst nebeidzams.

Darbi lasītājam

Publisko darbu katalogu var aplūkot zemāk norādītajā adresē. Tā ir iespēja iepazīties ar izstrādes pēdām, ne ieteikums izvēlēties kādu robotu vai atkārtot manu ceļu.

https://www.mql5.com/en/users/rav-stein/seller

QR kods atver manu publisko darbu katalogu. Tā aplūkošanai nav vajadzīga piekļuve manai privātajai pārvaldības lapai; lejupielādei platforma var prasīt savu kontu.